

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ANADOLU'DAKİ
RUNİK YAZILAR VE PİKTOGRAMLARIN
TÜRKLÜKLE OLAN BAĞLANTISI

UĞUR CAN AYKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ORDU - 2016

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ANADOLU'DAKİ
RUNİK YAZILAR VE PİKTOGRAMLARIN
TÜRKLÜKLE OLAN BAĞLANTISI

UĞUR CAN AYKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

AKADEMİK DANIŞMAN
Prof. Dr. İSMAİL DOĞAN

ORDU-2016

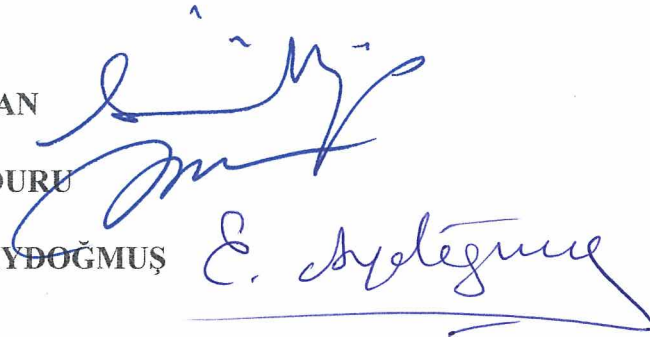
T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Bu çalışma jürimiz tarafından 28.06.2016 tarihinde yapılan sınav ile Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. İsmail DOĞAN

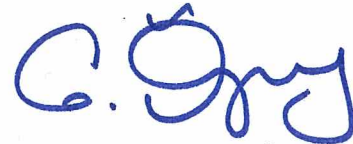
Üye : Doç. Dr. Necip Fazıl DURU

Üye : Yrd. Doç. Dr. Erdal AYDOĞMUŞ

ONAY : Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

28.06.2016

Doç. Dr. Gökhan ÖZSOY

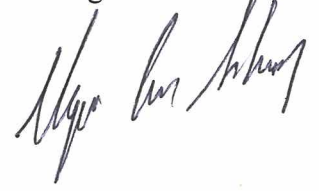
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya, kullandığım başka yazılara ait her özgün fikre kaynak gösterdiğimi bildiririm.

28.06.2016

Uğur Can AYKAN

ÖZ

[AYKAN, UĞUR CAN] [*Anadolu'daki Runik Yazılar ve Piktogramların Türklükle Olan Bağlantısı*], [Yüksek Lisans], Ordu, [2016]

İnsanlar doğaları gereği birbiriyle iletişime geçerek yaşayabilmektedirler. Bu iletişim hem sözlü hem de yazılı şekilde yapılmaktadır. Sözlü iletişim daha hızlı ve kısa süreli olduğu için en çok kullanılan iletişim şekli olmuştur. Yazılı iletişim başlangıcı belli bir kültür ve birikim seviyesine gelinmesi ile olduğu için daha sonraki zamanlarda kullanılmaya başlanmıştır.

Yazılı iletişimin belli bir kültür ve birikime ihtiyaç duyması ve yazılı iletişimi kullanılan milletlerinde bu özelliklere sahip olması ileri bir medeniyetin işareti olmuştur. Türkler tarihin en eski dönemlerinden itibaren belli bir kültürel seviyeye sahip olduğu dünyaca kabul görmektedir. Bunun kanıtı olarak Göktürk Runik alfabesi gösterilir. Çünkü insanların en basit çizimlerinden bu çizimlerin alfabe kadar olan gelişim süreci binlerce yıllık birikim, tecrübe ve insanların milletleşme sürecine bağlıdır.

Tezimin konusu olan Runik yazılar ve kaya resimleri de basit çizimlerden alfabe olan yolculuğun birer aşamasıdır. Bu aşamalara ait örneklerin Anadolu'da da bulunması Türklerin Anadolu'da varlığının bilinenden çok daha eski dönemlere ait olduğunu gösterecektir.

Bu amaçla Anadolu'da yer alan kaya resimleri ve runik yazıların Türklükle olan bağlantısı yine Orta Asya'da yer alan kaya resimlerinin ve runik yazılarının karşılaştırılması ile yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler : İletişim, Türklük, Anadolu, Kaya resimleri, Runik yazılar

ABSTRACT

[AYKAN, UĞUR CAN] [*In Antolia Runic Piktogram – Writings and Turkish Connection With*], [Master], Ordu, [2016]

Inherently people live communicating with each other. Communication is done both verbal and in writing forms. The most commonly used form is verbal communication because it is shorter and doesn't take much time. The verbal communication began to be used later time because it requires a certain level of culture and knowledge.

Written communication needs certain culture and knowledge and if some society use written communication it is a sign of an advanced civilisation. The world has been recognised Turkish certain cultural level which comes from the oldest periods of history. The Gokturk alphabets is shown as a proof of it. Because it depends on the signs which is a developing process up to the alphabets requires thousands of years of accumulated experience and becoming a nation.

A stage of the journey up the alphabet from the simple drawings is the subject of my thesis : The Runic writings and rock drawings. Examples of this stage in Anatolia is an indication of belonging to the previous period of the existence of Turks in Anatolia.

For this purpose, the rock paintings and Runic writings which located in Anatolia and Turkishness, must be compared to the Central Asia's rock paintings and Runic writings.

Keywords : Communication, Turkishness, Anatolia, Rock drawings, Runic Articles

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı :	Uğur Can AYKAN
Doğum Yeri ve Tarihi :	OF / 13.09.1991
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi :	Ordu Üniversitesi / Fen - Edebiyat Fakültesi / Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi :	-
Bildiği Yabancı Diller :	İngilizce
İletişim	
E-Posta Adresi :	ugurcanaykan@gmail.com
Tarih ve İmza:	28.06.2016

ÖNSÖZ

Arkaik dönemlerde insanoğlu bir takım olayları ve eylemleri kaydetmek veya kendinden sonraki nesillere aktarabilmek için türlü faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu anlamda yapmış oldukları ilk iş yüzeyi sert ve kolay zarar görmeyecek çeşitli nesnelere üzerinde bir takım çizimlerde bulunmak olmuştur. Bu çizimler günümüz yazı sistemine göre çok basit kalmış olsalar da çağımızın modern yazı sistemlerinin oluşmasında en önemli adım olmuşlardır.

Yazı ile ilgili ilk çizimleri yapan milletlerin belirli bir uygarlık ve kültürel seviyede oldukları görülmektedir. Bu durumda dünyanın ve insanlık tarihinin en büyük keşfi olarak da kabul gören yazının keşfini ve yazının tarihçesi iyi analiz etmek ve gelişim sürecini iyi belirlemek zorunlu bir hale gelmiştir.

Yazının alfabeye olan yaklaşık 4000 yıllık süreç içerisinde geçirdiği evreleri “**İdeogram, Piktogram, Damga, Hece, Yarı Hece ve Alfabe**” olarak belirtilmektedir¹. Bu evreleri kısaca özetleyecek olursak:

1. İdeogram Evresi: İnsanoğlunun henüz yazıyı bulmadan önce çevresinde karşılaşmış oldukları canlı ve cansız varlıkları ifade ederken çeşitli kaya, taş ve deri kalıpları gibi nesnelere üzerinde çizmiş oldukları işaretlerdir. Fikir aşaması olarak da geçen bu evre günümüz literatüründe logografik yazı sistemi diye de geçmektedir.

2. Piktogram : İdeogram aşamasından sonra artık insanlar fikirlerini çeşitli nesnelere üzerinde resmetmeye ve hatta çeşitli renklerle daha bir anlamlı hale getirmeye başlamışlardır. İdeogram evresinde olduğu gibi henüz harf ve sesi karşılayan bir işaret olmadan daha çok şekil üzerindeki tasvirlerin yer aldığı bu evre piktogram aşamasıdır. Bu aşamada insanoğlu edinmiş olduğu tecrübeleri hem kalıcı hale getirmek hem de kendilerinden sonraki nesillere aktarmak amacıyla kendilerince kutsal olan ve değerli olan obje veya kavramı sembolleştirmişlerdir.

3. Damga : Diğer milletlerden ve halklardan farklı olarak Orta Asya’da yaşayan ve belli bir kültürel düzeye ulaşmış olan Türklerde artık kutsal olan objeler veya nesnelere, kendi boyları arasında önemli ve kutsal birer anlam taşımaya başlamıştır. Bu

¹ İsmail, Doğan, “ Runik Yazısının Gelişim Coğrafyası ve Yayılım Sahası”, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu, TDK Yay. :786, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 2000, Ankara 2001, S. 156

şekilde her boy kendince kutsal olan nesne veya objeyi birer damga yazısına dönüştürerek kendi boylarının kutsal simgeleri haline getirmişlerdir.

Bu şekilde, artık bir fikri ifade eden karmaşık işaretlerin daha basit hale gelerek, belirli bir kavramı ifade eden yazı haline geldiği evre oluşmuştur.

4. Hece ve Yarı Hece: Bu aşamada artık simgeler, işaretler ve damgalar artık çeşitli harfler üzerinden sembolize edilmeye başlayarak alfabeye geçişteki son aşamaya gelinmiştir.

5. Alfabe: Hece yazısının yalnızca sessiz harflerden oluşması okunuşlarda bazı hatalara yol açmaktaydı. Bir sonraki aşamada artık her bir sese karşılık bir harfin olduğu son aşama olan alfabeye geçilmiştir.

Ayrıca Göktürk (Runik) yazı sistemine ait örneklerde yazının alfabeye doğru olan yolculuğunda önemli bir yere sahiptir.

Üzerinde çalışmış olduğum bu tez ile Türklerin milli yazı sistemine doğru olan yolculuğu çeşitli coğrafyalar üzerinde incelenmesi yapılarak Türklükle olan bağlantıları üzerinde durulacaktır.

Yapmış olduğum çalışmanın konusunun belirlenmesinde ve çalışma süresince yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. İsmail Doğan'a teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM	i
ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖZGEÇMİŞ.....	iv
ÖNSÖZ.....	v

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Runik Yazı Nedir?.....	1
1.2. Göktürk (Runik) Yazılarının Keşfi.....	2
1.3. Runik Yazının Kullanım Coğrafyası	3
1.4. Anadolu'daki Runik Yazılar	3

İKİNCİ BÖLÜM

1. Orta Asya Türk Coğrafyasında Yer Alan Piktogram ve Runik Yazı Alanları	5
1.1.Kırgızistan	5
1.2. Kazakistan	13
1.3. Azerbaycan	15
2. Anadolu Coğrafyasında Yer Alan Piktogram ve Runik Yazı Alanları.....	21
2.1. Hakkari.....	21
2.2. Van	26
2.3. Kars	30
2.4. Artvin	35
2.5. Erzurum	35

2.6. Erzincan	39
2.7. Ordu	43
2.8. Ankara.....	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kaya Resimleri ve Runik Yazılar.....	50
Fotoğraflar ve Açıklamalar.....	51
1- Kars - Kağızman Geyiklitepe	51
2- Hakkari - Van Kaya Resimleri	55
3- Artvin Kaya Resimleri	58
4- Erzurum Kaya Resimleri.....	58
5- Erzincan Kaya Resimleri	62
6- Ordu Bölgesi Kaya Resimleri	64
7- Ankara Bölgesi kaya Resimleri	68

SONUÇ.....	71
-------------------	-----------

KAYNAKÇA	73
-----------------------	-----------

KISALTMALAR TABLOSU

age.	: Adı Geçen Eser
agm.	: Adı Geçen Makale
C.	: Cilt
.	: Çeviri
Der.	: Dergi
Enst.	: Enstitüsü
MÖ.	: Milattan Önce
MS.	: Milattan Sonra
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
s.e.t.	: Son Erişim Tarihi
TDK	: Türk Dil Kurumu
Yay.	: Yayınları
yy.	: yüzyıl

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Runik Yazı Nedir?

“ Sır, giz, esrar ” gibi anlamalara gelen runik kelimesi; Etrüskler, Sekeller, İsveç, Norveç, Finlandiya gibi Kuzey Avrupa ülkeleri ve 1800’lü yıllardan itibaren Göktürk harfli metinlerin bulunmasıyla Orta Asya Türk Yazıları içinde kullanılmaya başlamıştır.

Kuzey Avrupa’da bu yazı sisteminin kullanıldığı alfabe runik alfabe ya da Futhark adı verilir. Futhark adı bu alfabede yer alan harflerin birleştirilmesiyle oluşturulmuş yapay bir addır. Futhark yazısının ses değerlerini Runik (Göktürk) yazısının ses değerleriyle karşılaştırıldığında Etrüsk, Proto – Bulgar, Sekel (Macar) yazıları ile benzerliklerinin olduğu görülmektedir.¹ Runik adı ise, maji ve kahinlikle ilgili görülen bu alfabe kullanmış eski Cermen dili halklarının Run’lar (runes) adıyla anılmış olmasıdır. Run (rune) sözcüğünün Hint-Avrupa dillerindeki anlamı sırdır. (Bu sözcükten türetilmiş raunen sözcüğü « sırdan söz etmek, mırıldanmak » anlamına gelir.)²

Önceleri bu tür eserleri İskandinav yazı sistemine göre okuma denemeleri yapılmıştır. İskandinav yazı sistemine benzerliğinden dolayı, bazı bilim adamlarınca Göktürk (runik) yazısının kaynağı olarak İskandinav yazısını düşünmüşlerdir. Hatta bir kısım batılı bilim adamı, ısrarla bu yazının Slav- German (Viking) ırkına ait olduğunu belirtmiştir. Bundan hareketle Viking yazısı şeklinde okuma çalışmaları denenmiş ama başarılı sağlanamamıştır.³ Göktürk yazısının Türk soy damgalarından gelişmiş, İskandinav yazı sisteminden farklı, Türk kaynaklı bir yazı sistemi olduğu görüşü daha gerçekçidir.⁴ Aynı zamanda Ahmet Cevat Emre’nin yayınından sonra bu görüş daha fazla kabul görmüştür.⁵

¹ İsmail, Doğan, **Runik Yazının Gelişim Coğrafyası ve Yayılma Sahası**, Belleten, 2000, s. 172

² <http://fr.dbpedia.org/> s.e.t. 28.05.2016

³ İsmail, Doğan, agm., s. 156

⁴ İsmail, Doğan, agm. s. 157

⁵ İsmail, Doğan, Karakilise’deki Soy Damgaları ve Gotik Yazıya Türk (Runik) Yazısının Tesirleri, Orhun Anıtlarının Bulunuşundan 120 Yıl Sonra Türklük Bilimi ve 21. Yüzyıl, Haccettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enst., 3. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu, 26- 29 Mayıs 2010, Ankara

1.2. Göktürk (Runik) Yazılarının Keşfi

Göktürk (runik) yazısının varlığıyla ilgili kayıtlara geçen ilk eser Cüveynî'nin Tarih-i Cihan-güşa adlı eseridir. Ancak bu eserden sonra 18 yy. 'da 1. Petro'nun Sibirya üzerine araştırma ve incelemelerde bulunması için görevlendirdiği Messerschmidt ile kendisine rehber olması için görevlendirilen İsveçli esir subay Strahlanberg'in Yenisey Irmağı civarında bulmuş oldukları mezar taşlarında Yenisey Yazıtlarından bir tanesini keşfetmeleri ve ardından esir hayatının son bulmasıyla Strahlanberg'in bu keşif ile olan izlenimlerini ülkesinde yayımlaması ile Göktürk (runik) yazılı metinler tekrardan gündeme gelmiştir.

Bu yazılar ile ilgili bilimsel heyet ise 19. yy. sonlarında ilk olarak Finlandiya'dan gönderilmiştir. Bu heyet bulmuş oldukları eserlerin kopyalarını yayımlamıştır. Aynı yıl Rus araştırmacı ve arkeolog Yadrintsev Moğolistan'da, Orhon Irmağı kıyılarında benzer iki yazıt bularak ilim alemine 1890'da yayımladığı eseri ile tanıtmıştır. Daha sonra Heikel başkanlığında Fin araştırma heyeti bölgeye giderek Orhon Yazıtlarının o zamana kadar olan en iyi kopyalarını yayımladı. Radloff önderliğinde Rus araştırmacı heyette Rusya'da benzer kopya örneklerini yayımlayarak ilim alemine sunmuştur.

Yayımlanan kopya eserler ile artık bu gizemli yazıları okuma çalışmaları başlamıştır. İlk olarak Danimarkalı dilbilimci V. Thomsen 1893 yılında Kopenhag Bilimler Akademisi'nde bu gizemli yazıyı çözümlendiğini duyurmuştur. 1894 yılında ise Radloff Orhun Yazıtlarını okuma çalışmalarını eseriyle ilim alemine sunmuştur. Ancak bu eser aceleyle çıkarılmış bir eser olması nedeniyle oldukça fazla yanlışlıklar ve eksikliklerle doludur.

1896 yılında Danimarkalı Thomsen yayımlamış olduğu eserinde Göktürk (runik) yazısını kapsamlı bir şekilde inceleyerek kendinden sonra yapılan çalışmalar için önemli bir kaynak eser oluşturmuştur.

Göktürk yazılı metinlerinin bulunuşu, çözümünden sonra da devam etmiştir. 1897'de Tonyukuk anıtı ve Talas yazıtları, 1900'de Suci yazıtı, 1909'da Şine Usu yazıtı, 1957'de Taryat yazıtları bulunmuştur.⁶

Bu süreç günümüzde de devam etmekle beraber yeni bulunan Göktürk (runik) yazılı metinlerin Orta Asya, Kafkasya, Anadolu ve Doğu Avrupa gibi farklı coğrafyalarda

⁶ İsmail, Doğan, Doğu Avrupa'daki Göktürk (Runik) İşaretli Yazıtlar, TDK Yay, Ankara, 2002

da örneklerinin olması bu yazılı metinlerin yaygınlık gösterdiği alanın büyüklüğünü ve kullanıldığı dönem içerisindeki önemini göstermesi açısından önemlidir.

1.3. Runik Yazının Kullanım Coğrafyası

Runik şekilli yazılı metinlerin bulunduğu en uç noktalar şunlardır:⁷

Doğuda Mançurya'da Japon Savaşı sırasında bulunan ve üzerinde Runik yazı ile 'Suyupin' yazılı bir damga; kuzeyde, Baykal Gölü içindeki Olohon Adası'nda taş kömüründen yapılmış ve üzerindeki şekilde Göktürk yazısı ile "kadırık ağırşak" yazılı ağırşak; güneyde, Yavuz Sultan Selim zamanında İstanbul'daki Elçi hanına hapsedilen Macar elçisinin han duvarlarına yazdığı Sekel yazılı metin ve İsmail Doğan tarafından bulunan, üzerinde dört karakterli runik yazısı olan makas ile bir adet halı tarağı; güneybatıda, İtalya'nın Revanna şehrindeki Nikolosburg şatosunda bir kanta ait kitaplar arasında bulunan Göktürk versiyonuyla yazılmış parçalar ile Etrüsk yazıtları; batıda, Romanya'nın Transilvanya bölgesinde Sekel yazısıyla yazılmış metinler ile Nagy-Szent Miklos bölgesinde bulunan (Attila'nın hazinesi olduğuna inanılan) definedeki bazı parçalar üzerindeki yazılar; kuzeybatıda ise özellikle İsveç, Norveç ve Danimarka'da yaklaşık 3500 taş üzerinde bulunan Runik yazılı eserlerdir.

Bu bölgelerin haricinde Küçük Asya olarak tabir edilen Anadolu coğrafyasında da son zamanlarda yapılan çalışmalar ile beraber bir çok bölgede Göktürk (runik) yazılı metinler ve şekiller ele geçirilmiştir.

1.4. Anadolu'daki Runik Yazılar

Anadolu'da ele geçirilen runik yazılı eserlerden ilki İbrahim Kafaoğlu'nun Bitlis Mutki'de bir mağara üzerinde tespit ettiği metindir. Bu metin iki satırdan oluşmakla beraber Prof. Dr. İsmail Doğan tarafından ilim alemine sunulmuştur. Günümüzde bu metin yok olmuştur.

İkinci olarak ilim alemine geçen metin ise 1515'te Macar kralı Ulaszlo'nun Yavuz Sultan Selim'e gönderdiği heyette yer alan Tomás Szekely'nin esir düşmüş olduğu Elçi Hanı'na Sekel yazısı ile kazımış olduğu yazılardır. Bu yazıyı 1553'te Sultan Süleyman'a

⁷ İsmail, Doğan, agm., s. 161-162

gönderilen elçilik üyesi Hans Dernschwamm kopyalar. Bu kopya 1913'te Frenc Babinger tarafından Fugger ailesinin arşivinde bulunmuştur.⁸

Bunların haricinde Anadolu coğrafyası üzerinde yapılmış ve yapılmakta olan arkeolojik kazılar sırasında bir çok piktogram ve runik yazılı metinler ele geçirilmiştir. Bulunan bu runik yazılı metinlerin ve piktogramların günümüzde Türklüğü konusunda ciddi çalışmalar yapılmakla beraber pek çok bilim adamınca bu tür eserlerin Türklükle bağlantılı olduğu görüşü kabul görmüştür.

Anadolu'da bulunan piktogram ve runik yazılı metinler Hakkari, Van, Kars, Erzurum, Erzincan, Ordu, Ankara, İzmir gibi en doğu bölgelerden en batı bölgelere kadar yayılım göstermiştir.

Oktay Belli tarafından Van bölgesinde, Kızlar Mağarası ile Muvaffak Uyanık'ın Hakkari, Gevaruk ve Trişin yaylalarında tespit etmiş olduğu resimler Azerbaycan Gobuston Yazıtlarının benzerleridir.

⁸ İsmail, Doğan, Küçük Asya'da Runik-/Proto-Bulgar Yazılı Eserler: Dil, Tarih, Kültür, Sempozyum Tuva Araştırmaları Enst. 10-11 Temmuz 2013, Tuva, Rusya Federasyonu

İKİNCİ BÖLÜM

Bu bölümde Anadolu'da yer alan runik yazıların ve piktogramların Türklük ile olan bağlantılarını etkin bir şekilde karşılaştırabilmek için öncelikle Türklerin medeniyet beşiği olan Orta Asya coğrafyasında çeşitli merkezlerde yer alan kaya resimleri (petroglifler) ve runik yazıların fotoğrafları ile tespiti yapılacaktır.

1. Orta Asya Türk Coğrafyasında Yer Alan Piktogram ve Runik Yazı Alanları : Tezimizde Kırgızistan, Kazakistan ve Azerbaycan'da yer alan örnekler üzerinde durulacaktır.

1.1. Kırgızistan : Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Türkiye ve Türkmenistan gibi bağımsız olan 7 Türk devletinden biri olan Kırgızistan yaklaşık olarak 200.000 km² alana sahip Orta Asya ülkesidir.

Kırgızların yaşadığı yer anlamına gelen Kırgızistan'ın kuzeyinde Kazakistan, batısında Özbekistan, güney batısında Tacikistan ve güney doğusunda da Çin Halk Cumhuriyeti bulunmaktadır.

Ülke topraklarının yarısından fazlası dağlarla kaplı olmakla beraber Tanrı Dağları ile Altay Dağları ülke içerisinde derin vadiler oluşturmuştur. Ortalama deniz seviyesinden 2000 metre kadar yükseklikte olan ülkede sert ve karasal iklim hakimdir.

Kırgızlar, Yenisey Irmağı'nın eski sakeneleri olarak günümüze kadar adını korumuş en eski Türk kavimlerinden biridir. Kırgızların eski yurtları, Yenisey Irmağı'nın orta kısımlarındaki vadiden Güney Sibiry'a bugünkü Abakan ve Minusinsk bölgelerinde kadar uzanırdı⁹.

Kültürel olarak Göktürk Devleti'ne bağlı olan Kırgızlar ilerleyen dönemlerinde Göktürk Devletinin yıkılmasında aktif rol oynamışlardır. Kültürel bağlılıklarının bir neticesi olarak Kırgızca yazmış oldukları yazıtlarında da Göktürk (Runik) yazı sistemini kullanmışlardır.

Göktürklerin yıkılmasından sonra Uygurlarla mücadele haline girmişlerdir. Her ne kadar ilk zamanlarda Uygur hakimiyetine girmiş olsalar da etkin mücadeleleri sonucunda Uygur Kağanlığını yıkmayı başarmışlar ve 840'lı yıllarda en etkin güçlerden biri olmuşlardır. Bu durum sonrasında Kırgızları kendileri için potansiyel güç ve düşman olarak gören Moğollar özellikle Cengiz zamanında Moğol topraklarından sürülerek

⁹ Abdullah, Gündoğdu, Kırgızistan: Dün, Bugün, Yarın, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Der., 2011 Güz (15), s. 400

uzaklaştırılmışlardır. Moğollar ile olan uzun süreli birliktelik neticesinde gerek Çin kaynaklarında ve Arap seyyahların notlarından hareketle tipolojik olarak farklılaştıkları görülmüştür. Kaynaklardan hareketle Kırgızların Moğollarla kaynaşmalarından önceki yıllarda mavi gözlü, kızıl saçlı ve beyaz tenli olarak belirtilmiştir.

Günümüzdeki Kırgızistan toprakları geçmişte Ötüken olarak belirtilen merkezin son sahibi olarak bu topraklarda geçmişten kalan birçok Türklüğe ait izlere rastlanmaktadır.

Kırgızistan- Türkiye Manas Üniversitesi Mütevelli Heyeti ve Rektörlüğünce desteklenen ve Tarih Bölümünce planlanması yapılmaya başlanan kazı çalışmalarında geçmişe dair pek çok izlere kurganlar, kaya resimleri ve yazılar ile ulaşılmaya başlanmıştır.

Tosor Irmağı boyunca yapılan kazılarda elde edilen buluntulara laboratuvarlarda yapılan C14 analizi ile bu buluntuların MS. 170 ila MS. 220'li yıllara ait oldukları anlaşılmıştır.

Fotoğraf 1

Fotoğraf 2

Fotoğraf 3

Fotoğraf 4¹⁰

Tosor Irmağı boyunca yapılan kazılarda seramik kaplar, yay ve kemik yay kaplamalar ve ağaç beşiği gibi çeşitli gündelik yaşama ait malzemeler gün yüzüne çıkarılmıştır. Bunlar ağaç beşiği örneği A. N. Bernştam'ın Talas'ta Kenkol Medeniyeti çalışmalarında bulunan beşiğe benzemektedir.¹¹

¹⁰ Fotoğraf 1,2,3,4 : Prof. Dr. Kubatbek TABALDİEV, Arkeoloji Albümü / Arheologiyalık Al'bom'den alınmıştır.

¹¹ Kubatbek, Tabaldiev, Kırgızistan –Türkiye Manas Üniversitesi Arkeoloji Albümü, Bişkek, 2014, s. 22

Fotoğraf 5 ¹²

Fotoğraf 6

Tosor Irmağı boyunca yapılan kazılarda aynı zamanda Bronz Çağı ve Erken Dönem Demir Çağına ait kaya resimlerine de rastlanmıştır. Bu kaya resimleri üzerinde yapılan çalışmalar ile hangi dönemlere ait oldukları belirlenebilmiştir. Örneğin büyük boynuzlu ve kuyruk ucu yuvarlak olarak resmedilmiş boğa resimleri Bronz Çağına aittir. Erken Dönem Demir Çağı kaya resimlerinde de keçi, teke, dağ keçisi, geyik resimleri yaygındır.¹³

¹² Kubatbek TABALDİEV, Arkeoloji Albümü / Arheologiyalık Al'bom'den alınmıştır.

¹³ Kubatbek, Tabaldiev, age., s. 36

Fotoğraf 7-8¹⁴

Tosor Irmağında yapılan kazılarda aynı zamanda o bölgede yaşamış olan çeşitli halklara ait yazılar gün yüzüne çıkarılmıştır.

Fotoğraf 9¹⁵

Erkin- Too Dağı çevresinde yapılan kazılarda daha çok kaya resimlerine rastlanılmıştır. Bu kaya resimleri Orta Çağlarda olmasa da eski dönemlere ait olduğu ve bir takım ritüellerle yapıldığı ön görülmektedir. Bu duruma kanıt olarak insan ve keçi

¹⁴ Kubatbek TABALDİEV, Arkeoloji Albümü / Arheologiyalık Al'bom'den alınmıştır.

¹⁵ Kubatbek TABALDİEV, Arkeoloji Albümü / Arheologiyalık Al'bom'den alınmıştır.

resimlerinin işlendiği kaya resimlerinde başı ve güneşi anımsatan bir şekilde tasvir edilmiş olan insan resmi dikkat çekmektedir.¹⁶

Bu tarz insan motiflerine Kırgızistan Saymalı Taş ve Isık Göl Çevresindeki kaya resimlerine, Kazakistandaki Tamgalı Saydaki kaya resimlerindeki tasvirlerle benzerlikler göstermektedir.

Kırgızistan'da Ak – Ölon'un güneyindeki vadilerde yapılan araştırmalarda çeşitli dağ keçisi motiflerinin kazındığı alanlar tespit edilmiştir. Bu bölgeye Çiyim – Taş (Çizme Taşı) adı verilmiştir. Bu çizimlerin Bronz Çağından kalmış oldukları düşünülmektedir.

Çiyim- Taş'da aynı zamanda çeşitli boylara ait sembollerde yer almaktadır. Bu boylar tartışmasız bir şekilde Türklere ait olduğu belirtilmiştir. Buradaki tamgaların benzerleri Tosor, Çolpan Ata'da aynı zamanda Moğolistan ve Altay bölgelerinde de rastlanmıştır.

Fotoğraf 10 -11¹⁷

Kırgızistan'ın Alabaş bölgesinde yapılan araştırmalarda dağ keçisi motiflerine rastlanmıştır. Bu kaya resimleri oldukça gerçekçi bir üsluba sahiptir.

¹⁶ Kubatbek, Tabaldiev, age., s.61

¹⁷ Kubatbek TABALDİEV, Arkeoloji Albümü / Arheologiyalık Al'bom'den alınmıştır.

İri taşlardan bir tanesinde başında üç dilimli tacı, elinde yayı bulunan bir keçi resmedilmiştir. Kaya resmi uzmanları bu tarz kaya resimlerinin Şaman'a atfen yapıldığı görüşündedir.¹⁸

Fotoğraf 12- 13- 14 -15¹⁹

Genel olarak Kırgızistan'da Isık – Göl civarındaki arkeolojik çalışmalarda tespit edilen petrogliflere bakıldığında geyik, dağ keçisi ve boğa gibi motiflerinin yanı sıra av ve

¹⁸ Tabaldiev, Kubatbek, age., s.133

¹⁹ Kubatbek TABALDİEV, Arkeoloji Albümü / Arheologiyalık Al'bom'den alınmıştır.

savaş sahneleri ile dinsel ayinlere ait çeşitli kompozisyon niteliğinde resimlerinde olduğu görülmektedir.

Kırgızistan'daki geçmiş dönem Türk dünyasına ve bölgedeki yaşamlara ışık tutabilecek kaya resimlerinin bulunduğu alanlardan biri de Servet Somuncuoğlu'nun ilim alemine sunduğu Saymalı Taş olarak adlandırılan bölgede yer alan ön Türklere ait çeşitli motiflerin bulunduğu kaya resimleridir.

Buradaki kaya resimlerindeki genel motifler ok, yay, tekerlek, insan, at, ata binen insan, atlı süvari, ayin yapan insanlar, güneş, dağ keçisi, kurt ve geyik gibi türlü motiflerdir.

Bu motiflerden atın Türkler ile özdeşleşmiş olduğu tüm dünyaca kabul gören bir gerçektir. Kurt ve geyik gibi hayvanlar özgürlüklerine düşkün olmaları sebebiyle Türkler için kutsal olarak görülmüş ve bu hayvanlara özel anlamlar yüklenmiştir. Ok ve yay gibi motifler de proto Türklerden beri Türkler için ortak özellik olarak savaşçı yapılarını yansıtan çeşitli objeler olarak bilinmektedir.

Fotoğraf 16-17-18-19²⁰

²⁰ Yılmaz, Anıl, Saymalı Taş'ın Bronz Dönemi Petroglifleri, Sosyal Bilim. Enst. Der., S. 5, Bahar 2010, s. 151-156

1.2. Kazakistan : Asya kıtasında yer alan Türk Devletlerinden Kazakistan'ın kuzeyinde Rusya, güneyinde Türkmenistan, Özbekistan, Türkmenistan ve doğusunda da Çin Halk Cumhuriyeti bulunur.

Bugün 2.717.300 km² yüz ölçümüne sahip ülkede yaklaşık 18.000.000 insan yaşamaktadır. Hazar Denizi ile Aral Gölü'nü toprakları içerisinde barındıran Kazakistan tarih boyunca pek çok halkların uğrak yeri olmuştur.

Kazakların tarih sahnesine ne zaman çıktıklarına dair kesin bilgiler olmamakla beraber genel olarak kabul gören görüşe göre, Ebulhayır Han'a uymayan bir topluluğun Çu ve Talas Nehirleri arasında özgür (başıboş, yani belli bir yerde ve yönetim altında olmadan konar göçer şeklinde yaşantı süren) yaşamaya yönelmesiyle ortaya çıkmışlardır.²¹

“ Kazak ” kavramının “kay” ve “sak” kabilelerinin birleşerek adın “ kay- sak ” (kazak) olduğu ve bu ad ile tarih sahnesine çıktıkları öne sürülmektedir.²²

Etimolojik olarak “ Kazak Sözü için farklı görüşler de mevcuttur : “ Kendi başına hareket eden, yiğit, cesur, bekar ” anlamlarına gelen “ Kazak ” kavramının tarihte ne zamandan itibaren kullanıldığı da kesin olarak bilinmemektedir.²³

Diğer bir görüşe göre vuran- kıran, asan- kesen, öldürüp-yağmalayan, haydutluk eden kişilere lakap olarak verildiği gibi, Türkiye’de hem erkek giysisine hem de hanımına sert, katı ve acımasız, kaba davranan, sevecen ve hoşgörülü olmayan gibi tanımlalar içinde kullanılmaktadır.²⁴

Kazakların kökeninin Sakalara, Hunlara ve Göktürlere dayandığına dair görüşlerde mevcuttur. Bu görüşle beraber Kazakların en eski zamanlarda yaşamış olan Türk kavimlerinden olduğu ilmi bir hakikat olarak ortaya çıkmıştır.

Kazakların kabile yaşamından millet olma sürecinde ilk olarak Birleşik Kazak Hanlığı 16. Asırda Kasım Han ile başlamıştır. Bu aşamadan sonra hızla artan Kazak Nüfusu 17. Asrın sonlarına doğru bugünkü Kazakistan sınırlarına doğru yayılmıştır.

²¹ Armancolov, K. R., Türki Halkların Tarihi, Almatı, 2005, C. 3, s. 3-13

²² Sabri, Hizmetli, Kazak Ulusu ve Kazak Tarihi Üzerine: Dünü ve Bugünü, İstem, Yıl 9, S. 17, 2011, s. 26

²³ Komisyon, Köne Devirden Kazırgı Künge Deyin Kazakistan Jane Kazaklar, Almatı, 1994, (En Eski Devirlerden Günümüze Kazakistan ve Kazaklar, Ç. A. Kara, İstanbul 2007, s. 173

²⁴ Sabri, Hizmetli, age., İstem, Yıl 9, S.17, 2011, s. 26

Kazaklar diğer Türk boylarında ve kabilelerinde ortak olan bağımsızlık ruhu ile bugün dünya üzerinde bağımsız olan 7 Türk devletlerinden biri olmayı başarmışlardır.

Kazakistan topraklarında tarihin en eski dönemlerinden süre gelen Türk akını ve yerleşimleri birçok Kazak bölgesinde kendisini göstermiştir. Bunlardan dünya üzerinde de önemli bir yere ve öneme sahip olan “ Tamgalı Say ” diğer bir ifadeyle “ Damgalı Taş ” alanı ayrı bir yere sahiptir.

Kazakistan’da Almatı’ya yaklaşık 150 km kadar kuzey yönünde olan Tamgalı Say’da 1950’den günümüze dek çalışmalar devam etmektedir.

Fotoğraf 20²⁵

UNESCO’nun Dünya Kültürel Miras Listesinde yer alan Tamgalı Say’ın Türklük ile olan bağlantıları üzerinde birçok ülkenin Türkologları tarafından bilimsel çerçevede tartışılmakta ve büyük oranda da kabul görmektedir.

Tamgalı Sayın bulunduğu bölgenin burada yaşamış halklar için kutsal bir öneme sahip olduğu çevresine hakim olan yapısı ve çizimlerde yer alan dinsel ritüellere ait izlerden anlaşılmaktadır. Bölgede araştırma yapan arkeologlar, tarihçiler ve Türkologlar burada yer alan motiflerin Bronz Çağına ait eserler olabileceği kanısındadırlar.

Tamgalı Saydaki güneş adam motifi için bilim adamları Türkler için önemli ve kutsal öneme sahip olan güneşi Türklüğe dair bir iz olarak görmektedirler. Nitekim başka alanlarda yer alan çeşitli petrogliflerde de aynı veya benzer motiflere rastlanmıştır. Bugün

²⁵ <http://whc.unesco.org> s.e.t 26.12.2015

Kazakistan bayrağında da yer alan güneş motifi geçmişten gelen bir inancın günümüze yansımaları olarak görülmektedir.

Tamgalı Sayda dağ keçisi, sığır, kurt, öküz ve at gibi motiflerde yer almaktadır. Ayrıca Tamgalı Say çevresinde anıt mezarlarda tespit edilmiştir.

Fotoğraf 21- 22- 23- 24²⁶

1.3. Azerbaycan : Güney Kafkasya'da yer alan Azerbaycan 86.000 km² yüz ölçüme sahip olup yaklaşık 10.000.000 nüfusa sahiptir. Kuzeyinde Rusya, kuzeybatısında Gürcistan, batısında Ermenistan ve güneyinde İran ile sınır komşusudur. Kendisine bağlı özerk cumhuriyet olan Nahcivan Türkiye ile kara komşusudur.

Türklerin bugünkü Azerbaycan topraklarına gelip yerleşmeleri çok eski dönemlerden başlayarak süre gelmiştir. Öyle ki Mahmut İsmailov gibi isimler Proto-Türklerin ilk olarak Ön Asya'da oturduklarını ve sonraki zamanlarda da Orta Asya'ya göç ettiklerini belirtmişlerdir.

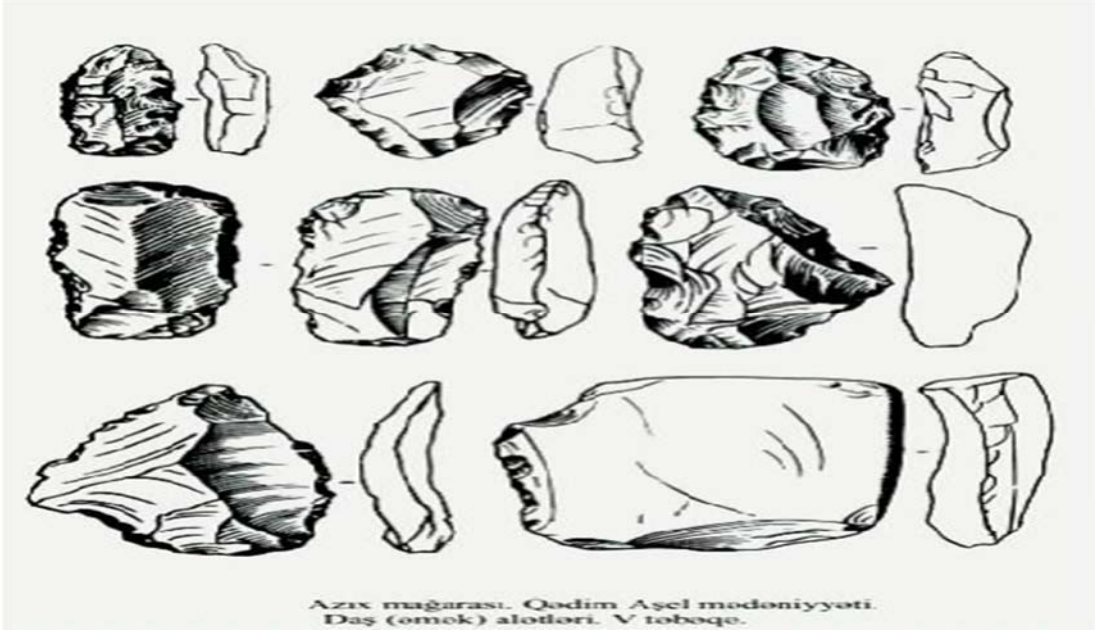
²⁶ <http://whc.unesco.org> s.e.t 26.12.2015

Yine Türklerin Orta Asya'nın batısında ve Anadolu ile Mezopotamya coğrafyasındaki varlıkları hakkında Aydın Mehmedov, Tofik Hacıyev ve Nizami Hudiyev Sümerler ile Türklerin ortak sözlerinden hareket ederek eski dönemlerdeki Sümer-Türk ilişkisine değinmişlerdir.²⁷

Azerbaycan toprakları geçmiş dönemlerden beridir yerleşim yeri olarak kullanılmıştır. Yapılan araştırmalar neticesinde Taş Devrine kadar uzandığını Azıh Mağarası'nda yapılan araştırmalar neticesinde anlaşılmıştır. İlerleyen dönemlere ait izlere de Azerbaycan'ın çeşitli yerleşim merkezlerinde rastlanılmıştır.

²⁷ Elçibey, Ebülfez, Starting Date Azerbaijan (Azerbaycan'da Başlayan Tarih), Ç. Muhammet Kemaloğlu, Strasbourg, 2012, s. 804

Fotoğraf 25-26-27²⁸

Azərbaycan bölgəsində İskitlər, Medlər, Böyük İskender İmparatorluğu, Romalılar və Albanyalılar yaşamlarını idame etmişlərdir.

Azərbaycan'ın tarixi yerləşim yerlərindən olan Gobustan tarix boyunca süregelmiş çağlara ait izlər bu bölgədəki antik mağaralar və bölgədə bulunan kalıntılar ilə gün yüzünə çıkmaktadır. Bu anlamda açıq hava müzesi şəklində olan Gobustan Böyük Kafkasya Dağları'nın güneydoğu eteklərində yer alan 4400 hektarlık alanı kaplayan milli parktır.

²⁸ <http://garabagh.net> s.e.t . 26.12.2015

Fotoğraf 28²⁹

2007 yılında UNESCO'nun Dünya Mirasları listesinde yer alan Gobuston'da tarihi mirasların yanı sıra petrol, gaz yatakları ve çamur volkanları da yer almaktadır.

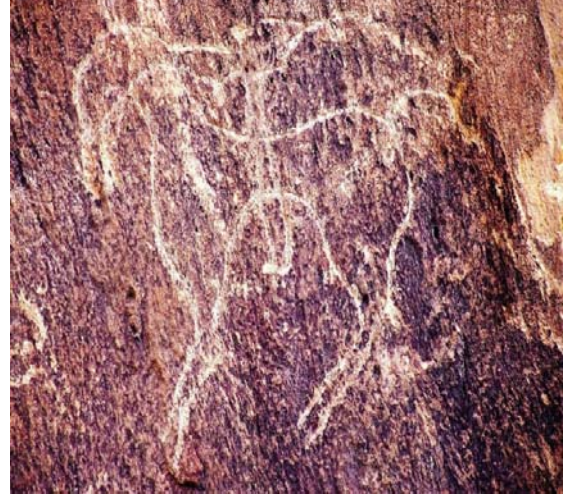
1950 yılında Gobuston'da eski yerleşim yerleri, kaya üstü resimleri ve eski mezar alanlarının incelenmesi sonucunda mezolitik, neolitik, tunç ve orta çağ dönemlerine ait bulgular elde edilmiştir.

Gobuston'da yer alan kaya resimleri motiflerinde Türklüğe dair kutsal değer ve öneme sahip izler mevcuttur. Bu motiflerden dağ tekesi, sığır, insan, at, at üstünde insan motifi ile geyik motifleri diğer Türk coğrafyalarındaki kaya resimleri ile benzerlikler göstermesi açısından bu bölgede Türklerin çok eski çağlardan beri var olduğunu gösterebilecek niteliktedir. Ancak daha net veriler elde edilebilmesi için çalışmalar devam etmektedir.

²⁹ Gobuston, İsmail Doğan Özel Arşivinden alınmıştır.

Fotoğraf 29

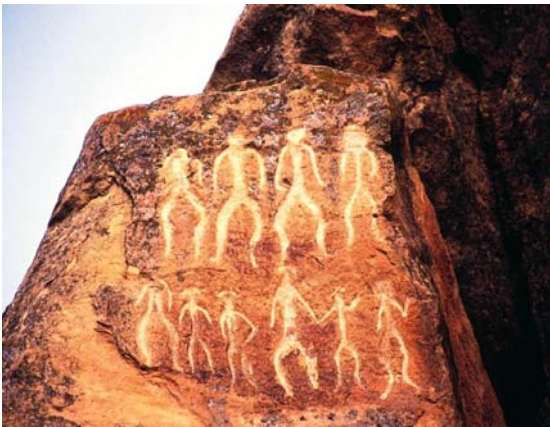
Fotoğraf 30

Fotoğraf 31

Fotoğraf 32

Fotoğraf 33

Fotoğraf 34³⁰

³⁰ Gobuston, İsmail Doğan Özel Arşivinden alınmıştır.

Fotoğraf 35³¹

Fotoğraf 36³²

³¹ Gobuston, İsmail Doğan Özel Arşivinden alınmıştır.

³² Gobuston, İsmail Doğan Özel Arşivinden alınmıştır.

2. Anadolu Coğrafyasında Yer Alan Piktogram ve Runik Yazı Alanları : Anadolu'nun yüksek dağlarla çevirili ve aşılması güç vadilerle kaplı olan Doğu Anadolu bölgesinde, eski insanların yaşanmışlıklarına dair pek çok ize bünyesinde yer alan kaya üstü resimleri, runik yazılar, antik mezar ve yerleşim kalıntıları ile insan biçimli heykel kalıntılarında anlamaktayız.

İşte bunca zengin yaşanmışlık değerlerin geçmiş dönem insanlık tarihine ve sosyal yaşantılara ışık tutabilecek nitelikte olmasından ötürü bu miras değerler üzerinde araştırmalar yapılarak söz konusu eserlerin hangi medeniyetlere ait olduklarına dair izler aranmaktadır.

Son dönemlerde yeni elde edilen bulgular ile adeta Anadolu'nun dört bir köşesinden çıkan geçmişe dair izlerin Türklükle bağlantıları üzerinde durulmaktadır.

Orta Asya'da ilk Türk medeniyetlerin yaşadığı alanlarda yer alan izlerle Anadolu'da yer alan benzer izler bu görüşü haklı olarak kuvvetlendirerek ilim aleminde geçmiş pek çok bilginin sil baştan yeniden yazılmasına yol açabilecektir. En basit örneği ile açıklamak gerekirse Türklerin Anadolu'ya 1071 Malazgirt Savaşı ile geldiği bilgisi yerini Türkleri Anadolu'nun en eski sahiplerindendi görüşü alacaktır.

Bu anlamda tezimde Anadolu'nun en doğusundaki illerden en batısına kadar olan illere kadar yer alan söz konusu bulguların Orta Asya Türk coğrafyasındaki benzerlikleri üzerinde durarak karşılaştırmalarını yapacağım.

2.1. Hakkari : Doğu Anadolu Bölgesi fiziki özellikleri itibariyle ele alındığında diğer bölgelere nazaran yükseltisi fazla olmakla beraber çeşitli nehirleri de bünyesinde barındırmaktadır. Sadece bu özelliği bile tarih boyunca pek çok milletlerin ve devletlerin bu topraklar üzerinde uygarlıklar kurarak yaşam sürmelerine sebep olabilecek nitelikleridir.

Fotoğraf 37³³ : Hakkari- Sümbül Dağı

İnsanoğlu ilk zamanlardan itibaren yaşamını idame ettirebilmek için su kenarlarına yakın yerlerde yaşamışlardır. Ayrıca korunma amaçlı olmakla beraber kutsal gördükleri gökyüzüne ait nesnelere yakın olabilmek için yüksek tepelerde ve dağlarda meskenler kurmuşlardır. Doğu Anadolu bölgesinin bu tür özellikleri bünyesinde barındırmasının yanı sıra çeşitli g yolları ve ticaret yollarının üzerinde olması sebebiyle de yüzyıllardır birçok millete ve devlete ev sahipliği yapmıştır.

Hakkari 1998’de bulunan 13 adet dikilitaşın üzerinde yapılan araştırmalar sonucunda uzmanlar bu dikilitaşların M. 15. Yüzyıldan itibaren dikilmiş olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca bu dikili taşların civarında yapılan kazı çalışmalarında iki oda mezar gün yüzüne çıkmıştır.

³³ <http://www.hakkari.gov.tr> s.e.t. : 28.12.2015

Fotoğraf 38³⁴ : Hakkari’de Bulunan Dikilitaşlar

Fotoğraf 39³⁵ : Hakkari Dikilitaşların Bulunduğu Alan

Hakkari dikilitaşlarının en çarpıcısı göğüs üzerinde tutulan merkezi konumlu kaptır. Güney Rusya ve Ukrayna’daki İskit yontu-menhirleri ile Orta Asya taşlarının vazgeçilmez özelliğidir. İskit anıtları da MÖ. VII. Yüzyıla değin örnekleri bilinmektedir. Bu gelenek VI. Yüzyıldan Asya’da Ukrayna’ya göçen Kıpçak-Kumanlar arasında yaşadığı bilinmektedir. Orta Asya’da bu stellere (dikilitaşlar) çoğu kez “Türk Taşları” adı

³⁴ <http://old.kesfetmekicinbak.com> s.e.t. : 16.12.2015

³⁵ <http://www.turkish-media.com> s.e.t 28.12.2015

verilmektedir. Hakkari taşları incelendiğinde Orta Asya ile Güney Rusya, Hakkari-Azerbaycan yöreleri arasında çok eski bir ilişki olmalıdır.³⁶

Muvaffak Uyanık'ın Hakkari Gevaruk ve Trişin Yaylalarında tespit etmiş olduğu kaya resimleri Azerbaycan Gobuston'daki kaya resimleri ile benzerlikler göstermektedir.

Dünyanın en büyük kaya resimleri alanlarından biri olan Hakkari Trişin Yaylasındaki kaya resimleri ve piktogramlar eski yaşayışlar ve kültürel değerler hakkında bilgiler vermesi açısından önemlidir.

Hakkari'nin Sat Dağları Gevaruk Vadisi'nde yer alan kaya resimleri ise yaklaşık 5 km alan içerisinde yer almaktadır.

Bu alanda çok eski zamanlara ait izlerin yanı sıra yakın tarihe ait izlere de rastlanılmaktadır.

Hakkari'de gün yüzüne çıkarılan kaya resimleri ve piktogramlarda genel olarak yaygın bulunan semboller dağ keçisi, geyik, manda, boğa, yılan, tuzak ve insan figürleridir.

Fotoğraf 40 – 41 ³⁷: Hakkari'de Bulunan Kaya Resimleri

³⁶ Bilim ve Ütopya, Moğolistan'dan Doğu Anadolu'ya Kaya Resimleri İpuçları, S. 163, Ocak 2008, s. 34

³⁷ <http://umitilekesif.blogspot.com.tr> s.e.t 28.12.2015

Fotoğraf 42-43-44-45³⁸ : Hakkari Kaya Resimleri

³⁸ <http://umitilekesif.blogspot.com.tr> s.e.t 28.12..2015

Bu bölgedeki kaya resimleri 1956 – 58 yılları arasında Freh ve Uyanık tarafından 500 civarı kaya resmi ilim alemine sunulmuştur. Daha sonra İngiliz ve Alman dağcı kafilesi 600 civarında kaya resmi daha bulmuştur. Aynı vadi içerisinde bölgede araştırma yapan Akok tarafından da birçok kaya resminin varlığı tespit edilerek artık günümüzde bu bölge içerisindeki kaya resimlerinin sayısını 10000’i aşkın olduğunu ve zaman olarakta M.Ö. 10000 ile 8000’li yıllar arasında yapıldığı belirtilmiştir.³⁹

Ayrıca Hakkari’de, F.E. Schulz (Schulz, 1840), Veli Sevin (Sevin, 2000), Mehmet Top (Top, 2000), Aynur Özfirat (Özfirat, 2002), Oktay Belli (Belli, 2008) gibi araştırmacıların çalışmaları görülmektedir.⁴⁰

2.2. Van : Demir Çağı’nda Urartululara başkentlik yapmış olan Van ve civar bölgelerindeki Urartu kazılarında İskitlere ait çok sayıda arkeolojik materyal çıkarılmıştır. Bu merkezlerden Çavuştepe / Sardurihinli surları önünde kale içinde ele geçirilen İskit tipi ok uçları, kemikten koçbaşı iki at koşum parçasıayrıca Toprakkale / Ruhsahinli, Yukarı Anzaf, Ayanis Kalelerinde İskit ok uçları yapılan kazı çalışmalarıyla ele geçirilmiştir. Bu veriler ışığında İskitlerin bu bölgeleri egemenlikleri altına alabilmek için sefer düzenledikleri öngörülmektedir.⁴¹

Fotoğraf 46⁴² : Van’da Urartulara Ait Alandaki Kazı Çalışması

³⁹ Alpaslan, Ceylan, Doğu Anadolu’da Kaya Resimlerinin Türk Tarihi Açısından Önemi, Bilim ve Ütopya Der., Yıl 14, Ocak 2008, s. 35

⁴⁰ Harun, Oy, Hakkari ve Çevresinin Eski Çağdaki Konumu, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, S.13, Haziran 2015, s. 1

⁴¹ Alpaslan Ceylan, , Doğu Anadolu’da İlk Türk İzleri, XV. Türk Tarih Kongresi, 11- 15 Eylül 2006, Ankara, s. 6

⁴² Colloquium Anatolicum XIII, Institutum Turcicum Scientiae Antiquitatis, 2014, s. 221

Van'da ele geçirilen arkeolojik bulgulardan koyun- koç mezar taşları Orta Asya Türk geleneğinin devamını göstermektedir. Bölgedeki koç, koyun ve at mezar taşlarının sayısı 35 civarındadır. Bunlardan ikisi at şekilli mezar taşlarını oluşturmaktadır.

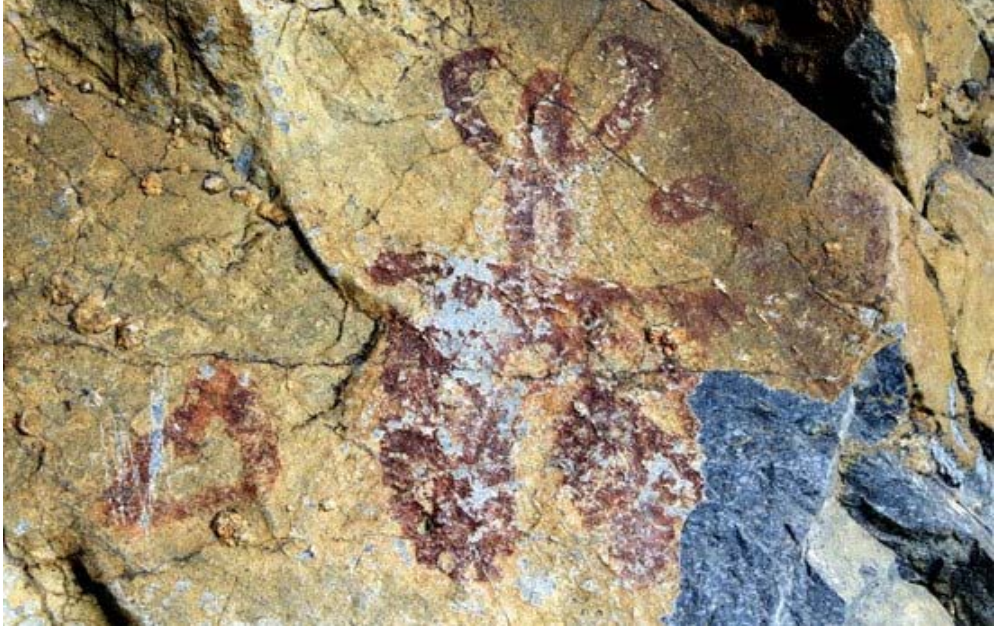
Van'ın Yedi Salkım Köyü'nde yer alan kaya resimleri 1971 yılında Oktay Belli tarafından keşfedilerek ilim alemine sunulmuştur. Civarda yer alan 50- 60 tane mağaradan yalnızca 4 tanesinde boyalı duvar resimleri yer almaktadır. Resimli mağaraların üçünde resimler hem sayı yönünden hem de doğa koşullarından dolayı büyük ölçüde silinmiştir. Bu üç mağarada kırmızı boya ile dağ keçisi resimleri yapılmıştır. Diğer mağara resimleri ise hem renk hem de konu olarak diğerlerinden farklı olarak dans eden tanrıça figürü yer almaktadır. Bölge halkı tarafından bu mağara “ Kızların Mağarası ” olarak adlandırılmıştır. Bu mağara, yan yana iki ayrı mağaradan oluşmaktadır. Birincisi 30-35 adet olan insan resimlerinin tümü kırmızı boya ile yapılmıştır. Resimlerden 10 tanesi kar ve yağmur suları ile doğal koşulların etkisiyle aşınarak silindiklerinde dolayı ne oldukları kesin olarak belli değildir. Belirgin olarak görülen resimler stilize edilmiş insan figürleri, avlarda kullanılan tuzak sahneleri, kalçaları abartılarak yapılan tanrıça figürleri, geyik üzerinde ayakta duran insan figürü, çok sayıda erkek yaban keçisi ve geyikten oluşmaktadır. İkinci mağarada altmışa yakın resim bulunmaktadır. Mağarada insan 4 insan resmi yapılmış ve bu resimler dansçılar panosu olarak adlandırılmıştır. Bu mağarada yer alan figürlerde genel olarak yaban erkek keçisi, güneş motifleri, tanrıça motifleri, tuzak figürleri ve çeşitli hayvan motifleridir.⁴³

Fotoğraf 47⁴⁴: Van - Kızların Mağarası Kaya Resmi

⁴³ Alpaslan, Ceylan, Doğu Anadolu'da Kaya Resimlerinin Türk Tarihi Açısından Önemi, Bilim ve Ütopya Der., Yıl 14, Ocak 2008, s. 34

⁴⁴ Alpaslan Ceylan'ın “ Doğu Anadolu'da Kaya Resimlerinin Türk Tarihi Açısından Önemi” adlı makalesinden alınmıştır.

Fotoğraf 48⁴⁵ : Van - Kızların Mağarası Kaya Resmi

Van'ın Çatak İlçesi Narlı Tepe Köyünde yer alan Huş Tepesi'nde de kaya resimlerine rastlanılmıştır. Buradaki kaya resimleri üç ayrı bölümden oluşmaktadır.⁴⁶ Buradaki kaya resimlerinden en belirgin olanları insan figürlü olanlarıdır.

Yine Van- Hakkari arasında yer alan Trişin Yaylası'nda da kaya resimleri yer almaktadır. Bölgede yer alan kaya resimleri engebeli ve zor bir coğrafyada yayılım göstermektedir. Bu alanda da yer alan kaya resimleri figürleri geyik, keçi, atlı süvari, dans eden insan gibi motiflerden oluşmaktadır.

Fotoğraf 49⁴⁷ : Trişin Yaylası Kaya Resmi

⁴⁵ Alpaslan Ceylan'ın “ Doğu Anadolu'da Kaya Resimlerinin Türk Tarihi Açısından Önemi” adlı makalesinden alınmıştır.

⁴⁶ Alpaslan, Ceylan, age., s. 35

Fotoğraf 50⁴⁸ : Trişin Yaylası Kaya Resmi

Fotoğraf 50⁴⁹ : Trişin Yaylası Kaya Resmi

⁴⁷ <http://www.bilinmeyenturktarihi.com> s.e.t. : 28.12..2015

⁴⁸ <http://www.bilinmeyenturktarihi.com> s.e.t. : 28.12..2015

Trişin Yaylası'ndaki kaya resimlerinin kronolojik tarihlendirilmesinde hakim görüş ; Mezolitik Çağ'ın başından (MÖ. 7000) itibaren Neolitik Çağ, Kalkolitik Çağ ve Eski Tunç Çağ'ından yapılmış olduğu yönündedir.⁵⁰

2.3. Kars : Tarihin en eski dönemlerinden beri pek çok medeniyet yerleşim yeri ve geçiş ve göç güzergahlarının üzerinde bulunması sebebiyle Kars ve bölgesinde yaşamışlardır. Bunun neticesinde binlerce yıl öncesine ait yaşamsal izler günümüzde yoğun bir şekilde gün yüzüne çıkarılmaktadır.

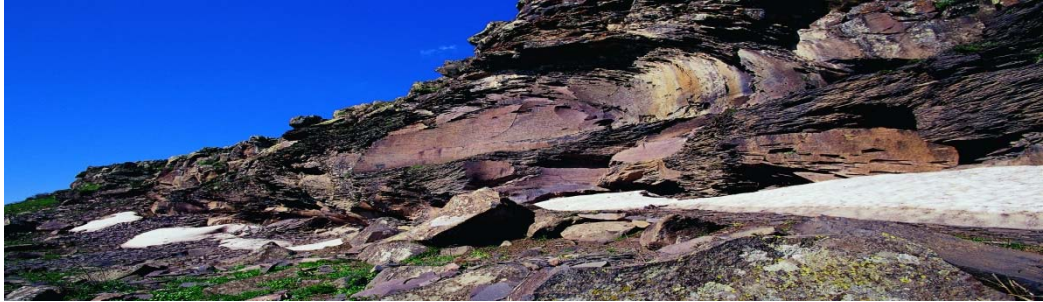
Bölgede yer alan bu tarihsel zenginlik birçok üniversitenin, derneğin ve devletin ilgili kurumları tarafından araştırma-koruma-gelecek nesillere aktarabilme amacıyla faaliyetler göstermektedir.

Kars Kültür Derneği Başkanı Vedat Akçayöz, Ani Ören Yeri'ne 11 km mesafedeki Alem Köyü'nde bulunan 15 kaya resminin kazıma tekniği ile yapılmış olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu kaya resimlerde av sahnelerini betimleyen at, köpek, dağ keçisi, geyik ve insan figürlerinin yer aldığı da eklemiştir.⁵¹

Alpaslan Ceylan'ın 2002'den beri bu bölgede başlatmış olduğu yüzey çalışmalarında pek çok arkeolojik bulgu gün yüzüne çıkarılmıştır.

Kars'ın Kağızman İlçesi iklim koşullarının diğer ilçelere göre daha ılıman geçmesi ve bölgede geçen Aras Nehri gibi çeşitli su kaynaklarının bulunması sebebiyle tarih boyunca önemli bir yerleşim yeri olmuştur.

Kağızman İlçesi'nde ilk kez Sait küçük tarafından tespiti yapılan ve daha sonra ilk bilimsel tespiti Alpaslan Ceylan tarafından yapılan kaya resimleri birçok geyik figürü işleme nedeniyle Geyikli Tepe olarak adlandırılmıştır.

Fotoğraf 51⁵² : Geyiklitepe Genel Görünüş

⁴⁹ <http://www.bilinmeyenturktarihi.com> s.e.t. : 28.12..2015

⁵⁰ Alpaslan, Ceylan, age., s. 35

⁵¹ <https://www.haberler.com> s.e.t. : 29.12.2015

⁵² İsmail Doğan Özel Arşivinden alınmıştır

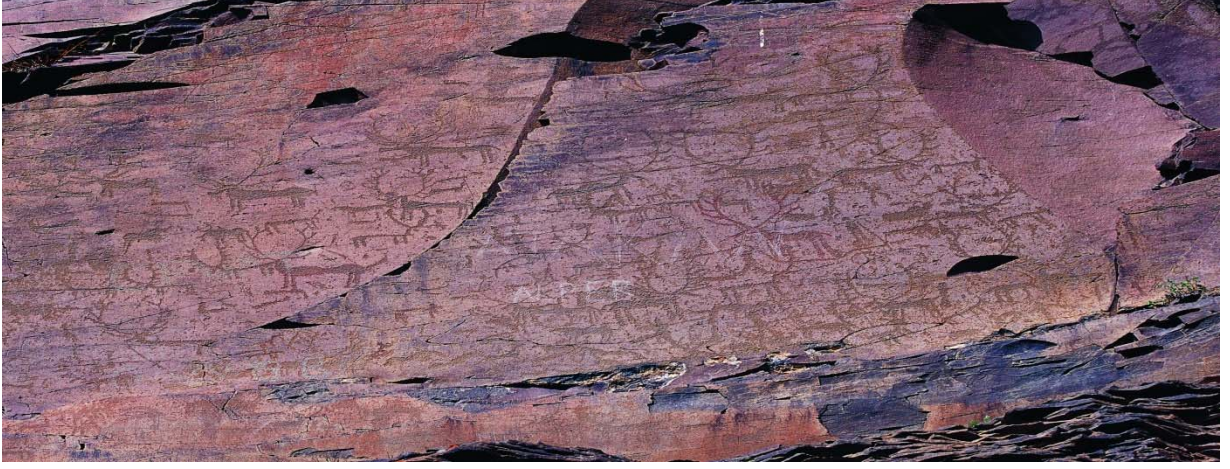
İki kısımdan oluşan panoları “Küçük Pano” ve “Büyük Pano” diye isimlendirilmiştir. Panolarda dağ keçisi, ceylan, geyik, at, deve, köpek, tilki ve kuşlar bulunmaktadır. Bu panolarda ayrıca tuzak sahneleri ile hayat ağacı ve Türk Tarihi açısından çok önemli olan runik harfler bulunmaktadır. Kaya panoları ile ilgili yaptığımız ön incelemede “m,ç,y,k,p,ı,i” runik harfleri belirlenebilmiştir. Geyiklitepe verileri hemen altında yer alan Seksen Mahallesi ile bölgenin Türklüğüne kesin delil teşkil etmektedir. Zira köyün ismi yakın bir tarihe kadar “Sakasen” iken değiştirilerek “Seksen” halini almıştır.⁵³

Fotoğraf 52⁵⁴ : Geyiklitepe Panosu

⁵³ Alpaslan, Ceylan, Doğu Anadolu’da Kaya Resimlerinin Türk Tarihi Açısından Önemi, XV. Türk Tarihi Kongresi 11-15 Eylül 2006, s. 11

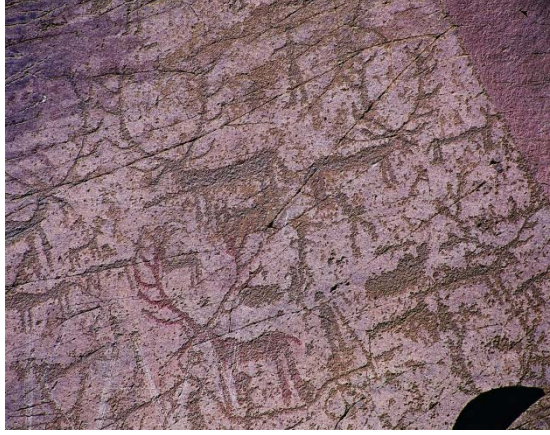
⁵⁴ Alpaslan Ceylan’ın “ Doğu Anadolu’da Kaya Resimlerinin Türk Tarihi Açısından Önemi” adlı makalesinden alınmıştır

Fotoğraf 53

Fotoğraf 54

Fotoğraf 55

Fotoğraf 55

Fotoğraf 56⁵⁵

⁵⁵ Fotoğraf 53-54-55-56 : İsmail Doğan Özel Arşivinden alınmıştır.

Alpaslan ceylan ve ekibin Kağızman İlçesi'nde gün yüzüne çıkardığı eski yerleşim alanlarından Budakveren Yerleşmesi, Kozlu Köyünün 4 km. güneydoğusunda Keçikıran Dağının doğusunda 1976 m. yükseklikte yüksek bir tepenin güney kesiminde yer almaktadır.⁵⁶

Budakveren Yerleşmesi'nde elde edilen Erken Demir Çağı, İlk Tunç Çağı, Demir Çağı (Orta Demir Çağı), Orta Çağ keramikleri göre yerleşmenin erken dönem özelliği gösterdiği bununla birlikte Orta Çağ'da yerleşim yeri günümüzde de tarım alanı olarak kullanıldığı görülmektedir. Merkez, genel anlamda değerlendirildiğinde büyük bir Erken Demir Çağı nekropolü ile birlikte aynı döneme ait olduğunu düşündüğümüz bir düz yerleşme yeridir.⁵⁷

Fotoğraf 57⁵⁸ : Budakveren Yerleşmesi

⁵⁶ Alpaslan, Ceylan, Kağızman'da Tarihi ve Arkeolojik Çalışmalar, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. Dergisi, S. 1, Bahar 2008, s. 75

⁵⁷ Alpaslan, Ceylan, age., s. 75

⁵⁸ Alpaslan Ceylan'ın Kağızman'da Tarihi ve Arkeolojik Çalışmalar adlı makalesinden alınmıştır.

Kağızman İlçesi'nde diğer bir kaya resmi alanı Camuşlu Yaylası'da yer alan iki adet keçi figürüdür. Kabartma şeklinde yapılmıştır.

Kağızman İlçesindeki Yazılıkaya yerleşim yerindeki iki adet panodan büyük olanında yüze yakın hayvan ve insan figürleri yer almaktadır. Kökten'e göre bunların 54'ü erkek, 11'i dişi, 12'si yavru geyik, 13'ü dağ keçisi ve çeşitli insan resimleridir. Karpuz, hayvan resimleri arasında camuş (sığır, manda), boğa, at ve eşeğin de bulunduğunu bildirmektedir. Küçük panoda ise 7 erkek, 3 dişi geyik, 3 insan, 1 eşek resmi yer almaktadır.⁵⁹

Fotoğraf 58⁶⁰ : Yazılıkaya Kaya Resimi

Kağızman İlçesinde Kurbağa olarak adlandırılan yerleşim alanında Yazılıkaya'daki resimlerden farklı bir teknikle çizilmiş, birkaç tanesi dövülerek şekillendirilmiş keçi, ağ ve ağaç kazıklı tuzaklar, kayten kement şekilleri, oklanmış basit keçi resimleri tespit edilmiş olup bu resimlerin Paleolitik Çağ'da yapılmadıkları kesindir.⁶¹

⁵⁹ Alpaslan, Ceylan, age, s. 82

⁶⁰ Alpaslan Ceylan'ın Kağızman'da Tarihi ve Arkeolojik Çalışmalar adlı makalesinden alınmıştır.

⁶¹ Alpaslan, Ceylan, age., s. 81

Fotoğraf 59⁶² : Kurbonağa'da Kaya Resimi

Eski Kars- Ardahan yolunun doğusunda yer alan Dereiçi Panolarında Geyikli Tepe'de yer alan kaya resimleri ile büyük benzerlikler görülmektedir. Ayrıca aynı dönem içerisinde oluşturuldukları yönünde de görüşler hakimdir.

2.4. Artvin : Artvin bölgesinde de erken dönem Türk izlerine rastlamak mümkündür. Bu bakımdan yapılan araştırma ve incelemeler neticesinde Artvin'in Yusufeli ilçesi Kılıçkaya beldesinde yer alan Bakırtepe Mağarası'nda runik harfli yazılar 1995 yılında O. Aytekin tarafından tespit edilmiştir.

Fotoğraf 60⁶³ : Yusufeli Bakırtepe Maden Ocağı Kaya Resmi

2.5. Erzurum : Erzurum Karayazı ilçesi sınırlarında yer alan Cünni Mağarası'nda Ön Türklerle ait olması muhtemel olan pek çok kaya resmi ve kaya yazıları tespit edilmiştir.

⁶² Alpaslan Ceylan'ın Kağızman'da Tarihi ve Arkeolojik Çalışmalar adlı makalesinden alınmıştır.

⁶³ <https://www.karar.com> s.e.t. 29.12.2015

Fotoğraf 61 ⁶⁴ : Cünni Mağarası Genel görünüş

Bölgenin iklim koşulları göze alındığında insanoğlunun yaşamsal faaliyetlerini daha kolay şekilde idame edebileceği iklim şartlarına sahip olduğu görülmektedir. Bu bakımdan geçmiş dönemlere ait yaşamsal izlere rastlamak oldukça mümkün olmuştur.

Bölgede kayalıklı alanların ve mağaralı alanların yaygın olduğu görülmektedir. Bu mağaralardan Cünni Mağarası'nda eski yaşama ait izleri ilk defa tespitini yapıp ilim alemine duyuran Dr. Hermann ve Prof. Dr. İsmail Yalçın'dır.

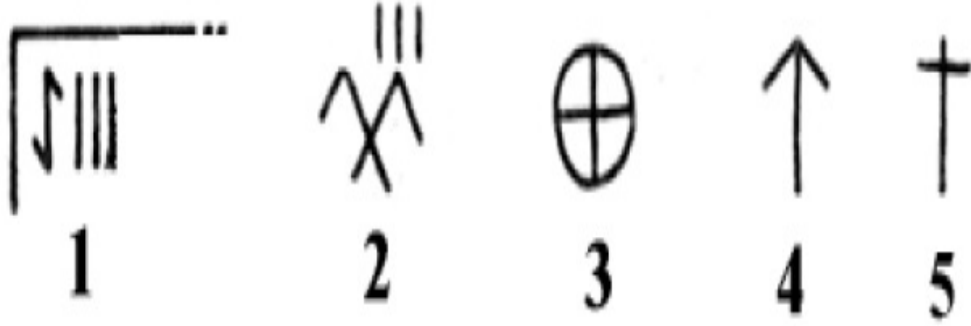
Alpaslan Ceylan ve beraberindekilerin yapmış olduğu çalışmalarda mağaranın 2 katlı kısmının alt katında orta çağ kilisesinin olduğu diğer bölümünde de Türklere ait olduğu bilinen 50 adet damga, işaret ve resimler tespit edilmiştir.

Damgalar üzerinde yapılan çalışmalarda Oğuz Boylarından 12'sine ait 29 damganın tespiti yapılmıştır.

Cünni Mağarası'nda tespit edilen Oğuz Boyları şunlardır⁶⁵ : Cünni Mağarası'nda tespit edilen Oğuz boyları şunlardır: Üçoklardan, Gök-Han'a bağlı Beçenek, Çuvaldır (Çavuldar), Çepni; Üçoklar'dan Dağ-Han'a bağlı Salgur, Eymür, Ula-Yundlu (Alayuntlu); Üçoklar'dan Deniz-Han'a bağlı İgdir (Yigdir), Büğdüz; Bozoklar'dan Yıldız-Han'a bağlı Afşar (Avşar); Bozoklar'dan Ay- Han'a bağlı Yazgır (Yazır); Bozoklar'dan Gün-Han'a bağlı Bayat ve Kayı(ğ) boylarıdır.

⁶⁴ Alpaslan Ceylan'ın "Anadolu'daki İlk Türk Yerleşmelerinden Cünni Mağarası" adlı makalesinden alınmıştır.

⁶⁵ Alpaslan Ceylan, Anadolu'daki İlk Türk Yerleşmelerinden Cünni Mağarası, Türkler Ansiklopedisi, C. 6, 2002, Ankara, s. 425

Fotoğraf 62⁶⁶ : Cünni Mağarasında Runik Yazılar

Belirlenen harflerin benzer şekillerine Yenisey Sulek Köyü yakınındaki Kara-yüs Yazıtı'nda, Batı Türkistan'da Talas Vadisi'ndeki Açık-Taş Bölgesi'nde ve Sulbur-Ula Kayalıklarında da rastlanmıştır. Özellikle de gösterilen birinci harfin Orhun (Göktürk) Alfabesinin birinci harfi olan "A" olduğu belirlenmiştir. İkinci harf Hazarların başkenti Sarkel Sur duvarları üzerinde rastlanılan damgalardan biri ile aynı özelliği göstermektedir. Bu harf Orkun tarafından " 2r"olarak okunmuştur. Üçüncü harf ise Çin'den İskandinavya'ya kadar uzanan sahada işaretli kayalarda ve mezar taşlarında rastlanılmaktadır. Ay-Ölüm tarlası ve dört yönü işaret etmektedir. Dördüncü harf olarak görülen ok işareti bir boy işareti olarak görüldüğü gibi kaynaklarda aynı zamanda tabiiyet ve davet sembolü olarak da kullanılmıştır. Harf karşılığı "t" olarak verilmiştir. Beşinci harf dört yönü ifade eden işarettir. Harf karşılığı "ı/u" olarak verilmiştir.⁶⁷

Cünni Mağarası'nda tespit edilen kaya resimleri ise Anadolu'da ve Orta Asya'da Türkler için özel semboller olarak biline at, atlı süvari, keçi gibi motiflerdir.

Çalışmanın sonunda bu motiflerin diğer Türk coğrafyalarındaki benzerliklerinin üzerine dikkat çekilerek karşılaştırılması yapılacaktır.

⁶⁶ Alpaslan Ceylan'ın "Anadolu'daki İlk Türk Yerleşmelerinden Cünni Mağarası" adlı makalesinden alınmıştır.

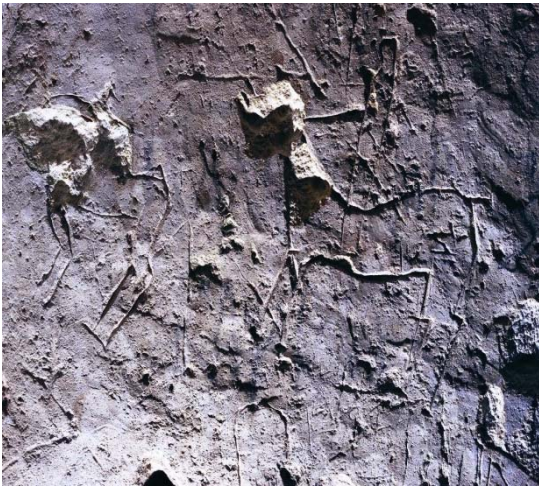
⁶⁷ Alpaslan Ceylan, Anadolu'daki İlk Türk Yerleşmelerinden Cünni Mağarası, Türkler Ansiklopedisi, C. 6, 2002, Ankara, s.426

Fotoğraf 64

Fotoğraf 65

Fotoğraf 66

Fotoğraf 67⁶⁸

Fotoğraf 68

Fotoğraf 69

⁶⁸ İsmail Doğan'ın özel arşivinden alınmıştır.

Fotoğraf 70

Fotoğraf 71

Fotoğraf 72

Fotoğraf 73⁶⁹

2.6. Erzincan : Erzincan ili ve çevre bölgelerinde eski dönemlerde yaşamış Türklere ait olabileceği muhtemel olan pek çok buluntular tespit edilmiştir. Bunlar koyun ve koç heykelli mezarlar ve Türkler için önemli niteliği bulunan çeşitli sembollerdir.

Erzincan Çayırılı İlçesi Başköy, Sarıgüney, Çamurdere, Ozanlı, Çaykent köylerinde tespit edilmiştir. Erzincan Çayırılı İlçesi Yeşilyaka Köyü ve Sarıgüney Köyü Mezarlığında ise insan heykelli mezar taşları bulunmuştur. Bu mezar taşları Orta Asya Türk kültürünün Anadolu'daki güzel örnekleri olması son derece önemlidir. Ayrıca Erzincan Kültür Turizm Müdürlüğü Bahçesinde bulunan Erzincan'ın muhtelif köylerinden getirilen koyun-koç şekilli mezar taşları bulunmaktadır.⁷⁰

⁶⁹ İsmail Doğan'ın özel arşivinden alınmıştır.

⁷⁰ Alpaslan, Ceylan, Doğu Anadolu'da Kaya Resimlerinin Türk Tarihi Açısından Önemi, XV. Türk Tarih Kongresi, 11-15 Eylül 2006, Ankara

Oktay Hacıoğlu, Erzincan’da Oğuzların 24 boyundan biri olan Salur Boyuna ait damgayı bir mezar taşının üzerinde tespit etmiştir.

Fotoğraf 74⁷¹ : Erzincan’da Salur Boyu’na Ait Damgalı Mezar Taşı (fotoğraf - Oktay Hacıoğlu)

Fotoğraf 75 : Salur Damgası

Erzincan’ın Kemaliye İlçesi’nde yer alan kaya resimlerinin ve boy damgalar ilk kez 4 Ocak 2004 tarihinde Dr. Abdullah Er’in söz konusu petrogliflere ait bir fotoğrafı Dr. Cengiz Ayyılmaz’a haberdar etmesiyle bilim dnyasının gündemine taşınmıştır. Bu petroglifler üzerine ilk bilimsel inceleme ise, başkanlığını Cengiz Ayyılmaz’ın yaptığı Dr.

⁷¹ <http://www.bilinmeyenturktarihi.com> s.e.t. : 28.12..2015

Osman Mert, Dr. Abdullah Er'den oluşan ekip tarafından 22 Nisan 2006 tarihinde gerçekleştirilmiştir.⁷²

Fotoğraf 76⁷³ : Kemaliye'deki Petrogliflerin Bulunduğu Kaya

Fotoğraf 77⁷⁴ : Kemaliye'deki Petrogliflerin Filtrenilmiş Hali

Kemaliye'de bulunan petrogliflerde Türkler için kutsal sayılan güneş ve yıldız figürlerinin yanı sıra atlı süvari ile çeşitli hayvan figürleri de yer almaktadır.

⁷² Osman, Mert, Kemaliye'de Eski Türk İzleri: Dili Vadisi'ndeki Petroglif ve Damgalar, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enst. Der., S. 34, Erzurum, 2007, s. 238

⁷³ Osman Mert'in "Kemaliye'deki Eski Türk İzleri: Dili Vadisi'ndeki Petroglif ve Damgalar" adlı makalesinden alınmıştır.

⁷⁴ Osman Mert'in "Kemaliye'deki Eski Türk İzleri: Dili Vadisi'ndeki Petroglif ve Damgalar" adlı makalesinden alınmıştır.

Fotoğraf 78

Fotoğraf 79

Fotoğraf 80

Fotoğraf 81

Fotoğraf 82

Fotoğraf 83⁷⁵

⁷⁵ Osman Mert'in ‘‘ Kemaliye’deki Eski Türk İzleri: Dili Vadisi’ndeki Petroglif ve Damgalar’’ adlı makalesinden alınmıştır.

2.7. Ordu : Ordu ilinde Prof. Dr. Necati Demir tarafından yapılan “ *Ordu İli ve Yöresi Ağızları ve Ordu İli ve Yöresi Halk Kültürü*” adlı çalışmasını yapmak üzere Ordu’nun Mesudiye ilçesinde Türklüğü ait izleri arama çalışmaları Esatlı Köyü’nde önemli bir meyvesini vermişti. Bu yörede bulunan kurganlar ve kaya resimleri ile Türklüğe ait izler Anadolu’da gün yüzüne çıkmaya başlayarak önemli bir ivme kazanmıştır.

Fotoğraf 84⁷⁶ : Ordu Mesudiye Esatlı Köyü

Mesudiye ilçesinin tarihi çok eski dönemlere uzanmaktadır. Bilinen en eski tarihi Hititlere kadar uzanmaktadır. Bölgede pek çok mezar, antik alan, kaya resimleri ve eski dönemlere ait kiliseler bulunmaktadır.

Fotoğraf 85⁷⁷ : Esatlı Köyü Kaya Resimlerinin Bulunduğu Alan

⁷⁶ İsmail Doğan’ın özel arşivinden alınmıştır.

⁷⁷ İsmail Doğan’ın özel arşivinden alınmıştır.

Bu kaya resmi alanının diğer kaya resimleri alanları ile ortak özelliği hakim bir tepede bulunması ve geçiş güzergahı üzerinde bulunmasıdır.

Mesudiye kaya resimlerinde yer alan piktogram ve runik harfli yazılardan hareketle en basit çizimlerden alfabeye doğru olan gelişim sürecindeki Türk runik yazısının evreleri yer almaktadır.

Fotoğraf 86⁷⁸ : Mesudiye Kaya Resimleri

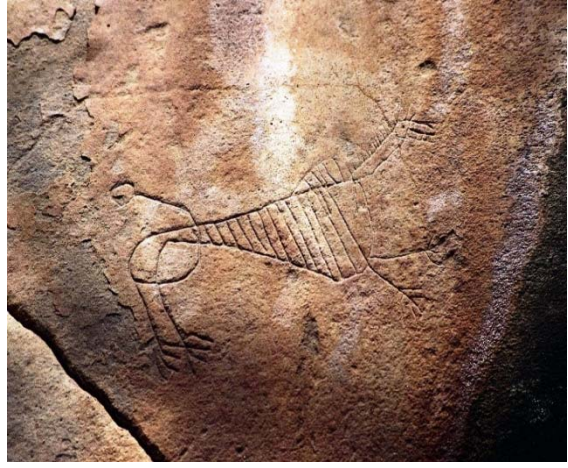

Fotoğraf 87⁷⁹ : Mesudiye Kaya Resimleri

⁷⁸ İsmail Doğan'ın özel arşivinden alınmıştır.

Fotoğraf 88

Fotoğraf 89

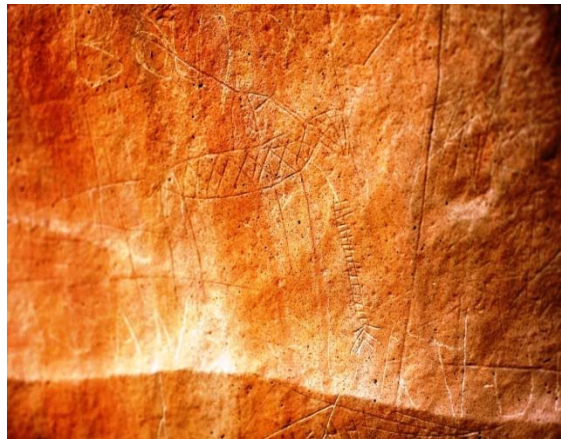
Fotoğraf 90

Fotoğraf 91

Fotoğraf 91

Fotoğraf 92⁸⁰

⁷⁹ İsmail Doğan'ın özel arşivinden alınmıştır.

⁸⁰ İsmail Doğan'ın özel arşivinden alınmıştır.

2.8. Ankara : Ankara'nın Gdl ilçesi Salihler köyünü sakinlerinden ve Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Hayvan Besleme ve Beslenme Hastalıkları Anabilim Dalı idari personeli Cemil Söylemezoğlu tarafından keşfedilen sonrasında da Servet Somuncuoğlu ve bilim adamlarınca yapılan araştırma ve değerlendirme çalışmaları sonucunda bilim alemine tanıtımı yapılan Gdl kaya resimleri Türklerin Anadolu'daki tarihine önemli bir ışık tutmaktadır.

Fotoğraf 94⁸¹ : Ankara Gdl

Gdl Ankara ilinin kuzey batısında yaklaşık 9000 nüfusa sahip küçük bir yerleşim yeridir. Buradaki insanların temel geçim kaynakları tarım ve hayvancılıktır. En büyük su kaynağı Kirmir ayı olup Ayaş, Kızılcahamam ve Beypazarı'nın tam orta noktasında yer almaktadır. Bulunmuş olduğu konum itibariyle eski dönemlerden itibaren insanların geçiş yolları üzerinde yer alıp insana ait izler günümüze dek devam edip gelmiştir.

⁸¹ İsmail Doğan'ın özel arşivinden alınmıştır.

Salihler Köyü' de aynı şekilde yaklaşık 200 hanenin yer aldığı küçük bir köy olup bu köyde de çeşitli geçiş güzergahları bulunmaktadır. Tesadüf eseri bu geçiş yolar üzerinde bulunan kurganlar ve kaya resimleri Türklerin Anadolu'daki varlığının bilinenden daha eski dönemlere ait olduğu tezini doğrular nitelikte bir bilgilere sahiptir.

Anadolu'ya yerleşen Gök Tanrı inançlı Oğuzlardan önce Peçenek veya Hunlar tarafından yapılmış olduğu ve Orhun yazıtlarından yaklaşık beş asır önce, MÖ. 1-2.yy.' da yapıldığı yönünde görüşler mevcuttur.⁸²

Fotoğraf ⁸³95: Güdül'de Bulunan Kurganlar

⁸² <http://www.biligbitig.com> s.e.t. : 11.5.2016

⁸³ İsmail Doğan'ın özel arşivinden alınmıştır.

Ankara Gdl’de tespit edilen kaya resimlerinde genel olarak süvari, insan, at, keçi, yıldız, bozkurt, ok, keçi ve geyik gibi motiflerdir.

Fotoğraf 96⁸⁴ : Gdl atlı süvarisi

Fotoğraf 97⁸⁵ : Gdl keçi motifleri

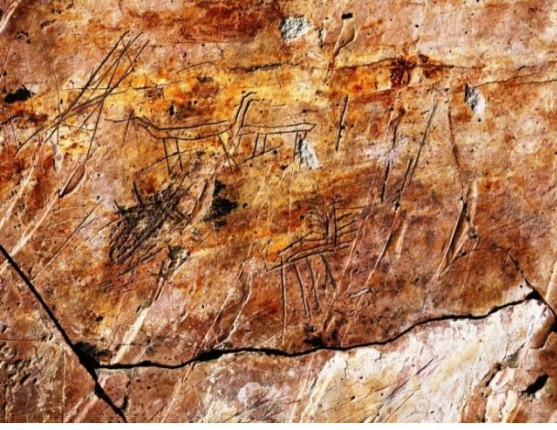
⁸⁴ İsmail Doğan’ın özel arşivinden alınmıştır.

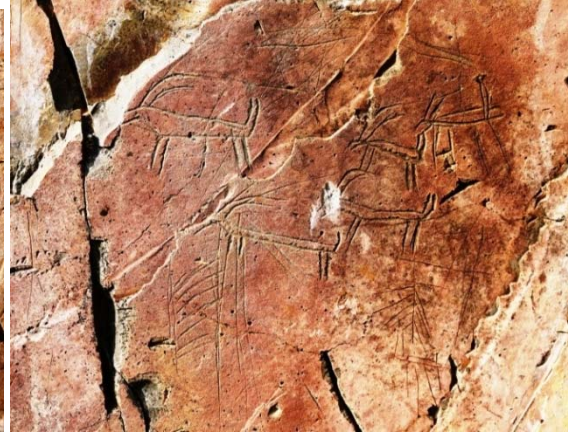
Fotoğraf 98

Fotoğraf 99

Fotoğraf 100

Fotoğraf 101

Fotoğraf 102

Fotoğraf103⁸⁶

⁸⁵ İsmail Doğan'ın özel arşivinden alınmıştır.

⁸⁶ İsmail Doğan'ın özel arşivinden alınmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAYA RESİMLERİ VE RUNİK YAZILAR

Kaya resimleri ve runik yazılar üzerine yapılan tez araştırmamın bu bölümünde Van, Kars, Artvin, Erzurum, Erzincan, Ordu ve Ankara gibi Anadolu'daki illerimizde bulunan kaya resimleri, runik yazılar ve soy damgalarının fotoğrafları, resimleri ile açıklamalarına yer verilecektir.

Öncelikle kaya resimlerinin bulunduğu bu alanların genel özelliklerine baktığımızda hakim bir alanda yer aldığı, kaya yapısının düz ve geçirgen ve kolay şekil alabilen bir yüzeye sahip olduğunu ve de geçiş bölgesi olduğu görülmektedir.

Kaya resimlerin tahrip olanlarının olması hem yapılış zamanın çok eski dönemlere ait olması, yapısının hassas olması nedeniyle doğa ve insan faktörleri ile bozulmasıdır.

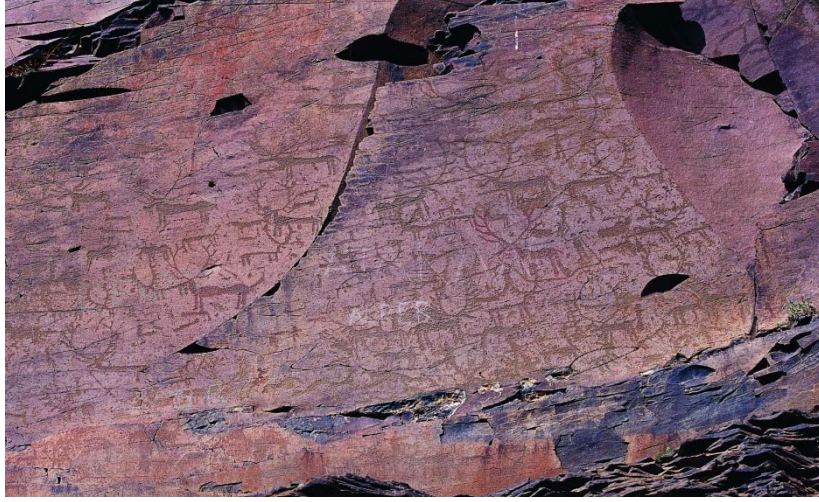
Kaya resimlerin büyük kısmı aynı kaya üzerinde yer almakla beraber araziye yayılmış ve belirgin noktalarda bulunmaktadır. Asıl resimler bir kaya ve taş etrafında toplanmıştır.

Ayrıca yapılış şekilleri itibariyle genellikle çizgi çekilerek yapılmış olup oyma ve kabartma teknikleriyle yapılanları da mevcuttur.

Fotoğraflar ve Açıklamaları :

a- Kars – Kağızman Geyikli Tepe

1-)

Oyma tekniği ile yapılmış olan bu panoda Türklerin kutsal olarak gördükleri geyikleri bir bütün halinde görmekteyiz. Geyiklerin etrafında insan figürleri bulunmaktadır. Büyük ihtimalle bu kaya tasvirinde bir av sahnesi canlandırılmaya çalışılmıştır. Geyik bölge içerisinde besin değeri yüksek olması en önemlisi de bölgede sayıca fazlaca bulunması nedeniyle oldukça fazla resmedilmiştir.

2-)

Kazıma tekniği ile yapılmıştır. Fotoğrafta bir geyik motifi vardır. Geyik boynuzlu ve yüzü net bir şekilde resmedilmiştir. Diğer bir resimde de boynuzlu bir öküz resmi var.

Öküz motifinde de öküzün boynuzları ve yüzü net bir şekilde görülmektedir. Bir diğer resimde de atlı bir süvari gözüküyor. Süvarinin yüzü, kılıcı ve atına yön vermek için kullandığı ipi de gözükmemektedir.

3-)

Geyiktepe panolarının bulunduğu alanın genel görünüşü. Fotoğraftan da anlaşıldığı üzere alan dik ve görüş açısı bakımından oldukça hakim bir alanda yer almaktadır. Buradan geçen insanların rahat bir şekilde dikkatini çekebilecek ve tasviri anlayabileceği bir yapıda yer almaktadır.

4-)

Kazıma tekniği ile yapılmıştır. Fotoğrafta bir geyik ile kurt köpek figürü vardır. Geyik boynuzlu ve oldukça iri yapıdadır. Kurt ise hemen yanı başında yer almaktadır.

5-)

Kazıma tekniği ile yapılmış bir oklu asker ile hemen yanında bir köpeğin bulunduğu tasvir.

6-)

Kazıma tekniği ile yapılmıştır. Keçi, geyik ve öküz figürlerinin yanı sıra yine oyma tekniği ile yazılmış bir damga da yer almaktadır.

7-)

8-)

Kazıma tekniği ile yapılmış bir geyik figürü.

b- Hakkari – Van Kaya Resimleri

1-)

Oyma tekniği ile yapılmış iki adet keçi figürü bulunmaktadır.

2-)

Oyma tekniği ile yapılmış bir kaya resmi

3-)

Oyma tekniği ile yapılmıştır. Kaya üzerinde 2 tane keçi resmi bulunmaktadır. İki keçinin boynuzları oldukça büyük bir şekilde resmedilmiştir.

4-)

Van'daki bu kaya resmi yumuşak bir kaya resmi üzerinde boyama tekniği ile yapılmıştır. Dua eden insan figürü ile kutsal bir ayin veya tören resmedilmiştir.

5-)

Kazıma tekniği ile yapılmış keçi resmidir.

6-)

Kazıma tekniği ile yapılmış keçi resmi.

c- Artvin Kaya Resimleri

1-)

Oyma tekniği ile yapılmış Artvin'deki kaya resminde runik harfler dikkat çekmektedir.

d- Erzurum Kaya Resimleri

1-)

Kabartma tekniği ile yapılmış runik yazılar bulunmaktadır.

2-)

Kabartma tekniği ile yapılmıştır. Atlı bir sũvarinin resmedildiği bu kaya resminde sũvarinin ¼zerinde silah takımı da bulunmaktadır.

3-)

Kabartma tekniği ile yapılmış bu kaya resminde iki atlı sũvari bulunmaktadır. İki sũvarinin de elinde kılıç vardır.

4-)

Kabartma tekniği ile yapılmış Türklerin kayı boyuna ait damga resmedilmiştir.

5-)

Kabartma tekniği ile yapılmış runik yazılar bulunmaktadır.

6-)

Kabartma tekniği ile yapılmış iki ok resmi.

7-)

Kabartma tekniği ile yapılmıştır. Duvar üzerinde runik harfleri bulunmaktadır.

8-)

Kabartma tekniği ile yazılmış olan runik yazıların hemen solundaki insan figürleri yer almaktadır.

e- Erzincan Kaya Resimleri

1-)

Kabartma tekniği ile yapılmış olup fotoğrafta kaya resimlerinin filtrelenmiş hali görölmektedir. Atlı süvari, keçi, güneş, insan figürlerinin yanı sıra runik yazılarda bulunmaktadır.

2-)

Oyma tekniği ile yapılmış güneş motifi. Türkler için kutsal bir değer olan güneş motifi Orta Asya'daki kaya resimlerinin yanı sıra Anadolu'da da bulunmaktadır.

3-)

Filtrelenmiş bu kaya resmi oyma tekniği ile yapılmıştır. Süvari bir taraftan atı ile hızla giderken diğer bir taraftan da geriye dönmüş bir şekilde oku ile atış yapmaktadır. Burada savaşçı yapı ve yetenek resmedilmiştir.

4-)

Filtrelenmiş bu kaya resminde de çeşitli figürlerin yanı sıra Göktürk runik alfabesinde yer alan işaretlerde yer almaktadır.

f- Ordu Kaya Resimleri

1-)

Oyma tekniği ile yapılmış bir insan figürü. İnsan yüzü gayet net bir şekilde anlaşılmaktadır ve vücuduna oranla büyük yapılmıştır.

2-)

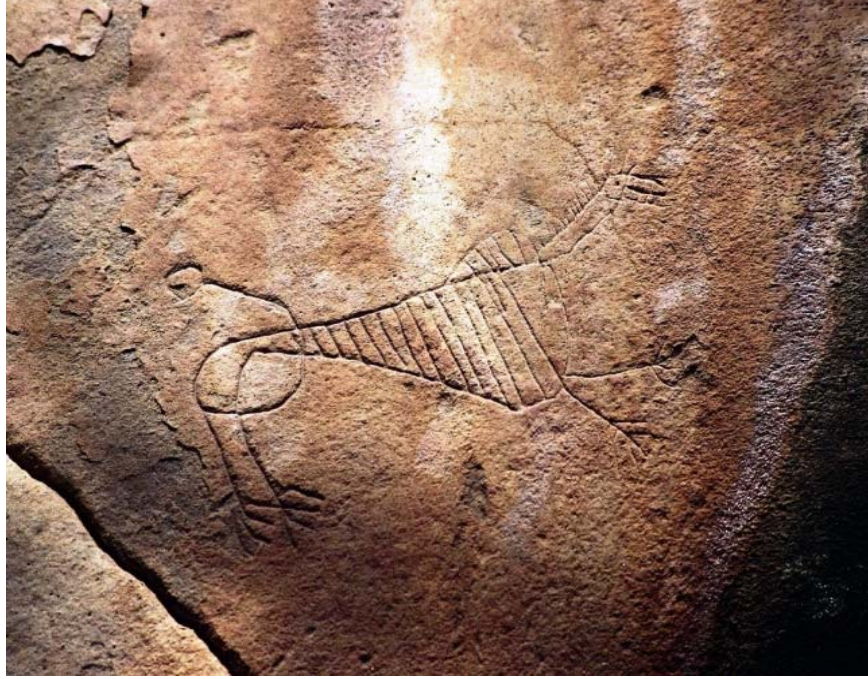
Çizilerek yapılmıştır. İki atlı süvari bulunmaktadır. İki süvaride de silah vardır ve asker olarak resmedildikleri anlaşılmaktadır.

3-)

Kazıma tekniği ile yapılmış bir kaya resmi.

4-)

Oyma tekniği ile yapılmış bir hayvan figürüdür.

5-)

Çizgi tekniği ile yapılmış hayvan figürleri bulunmaktadır.

6-)

Kazıma tekniği ile yapılmış bir insan figürü.

7-)

Oyma tekniği ile yazılmış runik yazılar bulunmaktadır.

g- Ankara Kaya Resimleri

1-)

Oyma tekniği ile yapılmış atlı sũvari.

2-)

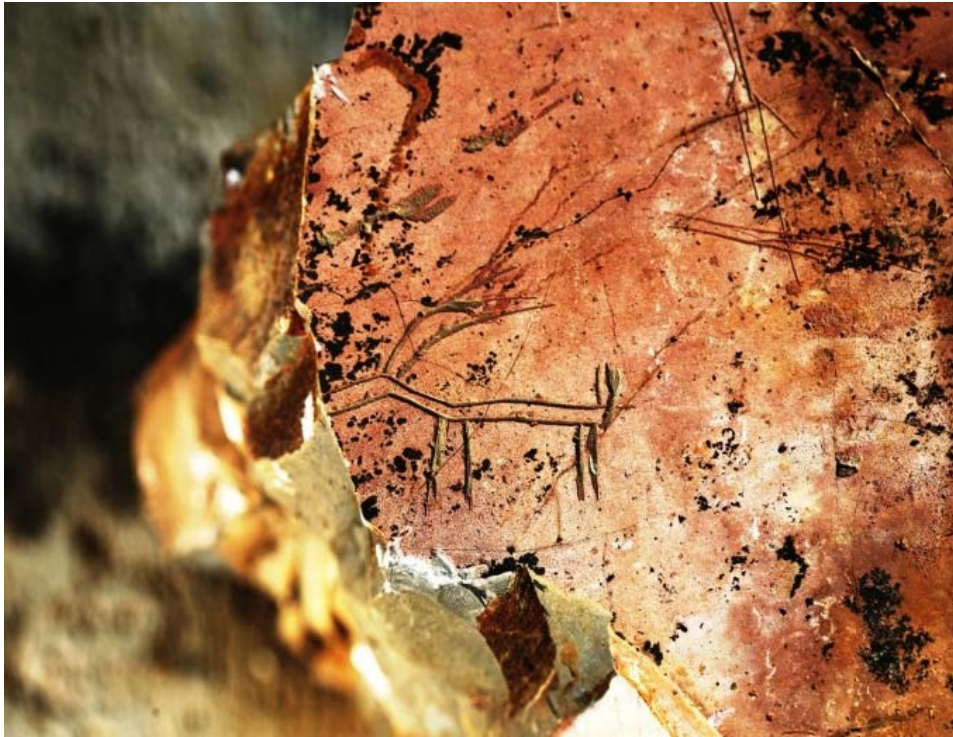
Kazıma tekniği ile yapılmış keçi motifleri

3-)

Kabartma tekniği ile yapılmıştır. Keçi Figürlerinin sağ tarafında runik yazılar bulunmaktadır.

4-)

Kabartma tekniği ile yapılmıştır. Burada da keçi figürü vardır. Keçinin boynuzları ve kuyruğu belirgin bir şekilde görölmektedir.

5-)

Sert bir çizimle çizilerek resmedilmiştir. Toplu halde duran keçiler ve hemen arkalarında bir insan resmedilmiştir.

6-)

Oyma tekniği ile yapılmış bir damga.

SONUÇ

Türkler çok eski ve köklü bir tarihe sahiptirler. Dün olduğu gibi bugün de Türklerin tarihi, kültürü ve dili ile ilgili dünyanın pek çok ülkesinde araştırmalar yapan enstitüler ve ilim merkezleri bulunmaktadır. Öyle ki bugüne kadar Türklere ait izler yalnız Türkler değil birçok millete ait bilim adamlarınca da sürdürülmektedir. Bu şekilde Türklere ait olduğu bilinen damgalar, simgeler, yazılar ve işaretler ortaya çıkmıştır.

Türklerin bu şekilde diğer devletlerce yakın takipte olup araştırma alanlarında girme sebepleri onların elde etmiş oldukları bilgi, birikim ve kültürel zenginliğidir.

Bugün gelişmiş ülkeler olarak ifade ettiğimiz devletlerin ortak özelliklerine baktığımızda onları diğer devletlerden ayıranların yaşam koşullarının, eğitim düzeylerinin, sağlık ve iletişim gibi özelliklerinin üst düzeyde olmasından kaynaklandığını görürüz. Türklerinde tarihin en eski dönemlerinden itibaren sahip oldukları bu tarz özellikleriyle birlikte çevre devletleri etkilemeyi başarmışlardır. Bu etkileşim iletişim ve yazı alanında da oldukça etkin olmuştur.

Türkler öğrenmiş oldukları yeni bilgileri kayıt altına almak ve kendilerinden sonraki nesillere aktarabilmek için bir takım çizimlerle başlattıkları yazılı iletişim serüvenlerine bugün yalnız Orta Asya bozkırlarında değil yapılan yeni araştırmalar ve incelemelerle Kuzey Kafkasya, Anadolu coğrafyası, Doğu Avrupa ve Kuzey Avrupa gibi bölgelerde de rastlamaktayız.

Türkler tarihin en eski dönemlerinden beri yeni yerler bulma ve yeni yurtlar edinme arzusuyla dünyanın dört bir yanına keşifler yapmışlardır. Bu keşifler sırasında gitmiş oldukları bölgelerde kendi boylarını ve kültürel değerlerini simgeleyen işaretler ve damgaları çeşitli mağara duvarlarına veya kaya alanlarına çizmişlerdir. Bunlardan günümüzde de güncel olması sebebiyle de bilinen “ Tanrı Damgası ” olarak da adlandırılan “ **IYI** ” damgasıdır. Bu damgalardan hareketle Türklerin Anadolu’daki varlığının M.Ö. 5000’li yıllardan daha önce olduğu üzerinde birtakım bilgiler mevcuttur.

Bugün Türklerin milli alfabe olma özelliğine sahip olan ancak alfabe aşamasına gelemeden yarı hece ile damga evreleri arasında gelişimini sonlandıran Göktürk (runik) yazılarının Anadolu’nun dört bir yanında göç yolları üzerinde bulunması garip bir tesadüf olmayacağı bu konuda bilimsel kaynaklar içerisinde.

Genel olarak Anadolu ve diğer Türki bölgelerde yer alan söz konusu piktogramlar, runik yazılar ve damgalarda en çok görülen motifler Türklerce kutsal olduğu bilim adamlarınca da sabit kılınan geyik, dağ keçisi, kurt ve av sahneleri gibi motiflerdir.

Türklerin kullandıkları motiflerin oluşmasını sağlayan yaşadıkları ortamın iklim ve tabiat şartlarıdır.

Kaya resimlerinin en büyük özelliği Türk kültür, sanat ve tarihini günümüze aktarabilmiş olmasıdır. Türk kaya resimlerinde yer alan süvari ve yaya asker motifleri, av sahneleri ve geyik motifleri M.S. 1.yy Hunlara ait özellikler olarak önemlilik arz etmektedir. Kaya resimlerinin yaygın bir şekilde bulunmasının etkenlerinden biri tabiatın buna imkan vermesidir. Yani motiflerin yapılacağı alanın hakim yüksek bir tepede

bulunması ve işleme yapılacak olan kayanın düz, yumuşak ve kolay çizim yapılabilir yapıda olmasıdır.

Anadolu'nun en doğusundan en batısına kadar; Hakkari, Kars, Artvin, Erzurum, Erzincan, Ordu ve Ankara gibi illerimizde de Türklere ait izlerin bulunması Türklerin bu coğrafyaya hiç de yabancı olmadığını ve tarihi Türk yazı sisteminin ve kaya resimlerinin varlığının Anadolu'da diğer bir ifadeyle Küçük Asya'da 1071'den çok daha eski zamanlarda var olduğunu göstermektedir.

Son olarak tezimde savunmuş olduğum görüşü destekler nitelikte olan ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün şu sözüne yer vermek istiyorum:

“ Bu sahne en aşağı 7 bin senelik Türk beşiğidir. Beşiğin içindeki o çocuk tabiatın yağmuruyla yıkandı. O çocuk tabiatın şimşeklerinden, yıldırımlarından, kasırgalarından evvela korkar gibi oldu; sonra onlara alıştı; onları tabiatın babası tanıdı, onların oğlu oldu. Bir gün o tabiat çocuğu tabiat oldu; şimşek, yıldırım, güneş oldu; Türk oldu. Türk budur. Yıldırımdır. Kasırgadır, dünyayı aydınlatan güneştir! ”

KAYNAKÇA

Armancolov, K. R., **Türki Halkların Tarihi**, Almatı, 2005.

Bilim ve Ütopya, **Moğolistan'dan Doğu Anadolu'ya Kaya Resimleri İpuçları**, sayı 163, Ocak 2008.

Ceylan, Alpaslan, **Doğu Anadolu'da Kaya Resimlerinin Türk Tarihi Açısından Önemi**, Bilim ve Ütopya Der., Yıl 14, Ocak 2008.

Ceylan, Alpaslan, **Doğu Anadolu'da İlk Türk İzleri, XV. Türk Tarih Kongresi**, 11- 15 Eylül 2006, Ankara

Ceylan, Alpaslan, **Kağızman'da Tarihi ve Arkeolojik Çalışmalar, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Dergisi**, S. 1, Bahar 2008.

Colloquium Anatolicum XIII, Institutum Turcicum Scientiae Antiquitatis, 2014.

Doğan, İsmail, **Runik Yazının Gelişim Coğrafyası ve Yayılma Sahası**, Belleten, 2000.

Doğan, İsmail, **Karakilise'deki Soy Damgaları ve Gotik Yazıya Türk (Runik) Yazısının Tesirleri, Orhun Anıtlarının Bulunuşundan 120 Yıl Sonra Türklük Bilimi ve 21. Yüzyıl, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, 3. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu, 26- 29 Mayıs 2010, Ankara.

Doğan, İsmail, **Doğu Avrupa'daki Göktürk (Runik) İşaretli Yazıtlar**, TDK Yay, Ankara, 2002.

Doğan, İsmail, **Küçük Asya'da Runik-/Proto-Bulgar Yazılı Eserler: Dil, Tarih, Kültür**, Sempozyum Tuva Araştırmaları Enstitüsü, 10-11 Temmuz 2013, Tuva, Rusya Federasyonu.

Gündoğdu, Abdullah, **Kırgızistan: Dün, Bugün, Yarın**, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Der., 2011 Güz (15).

Elçibey, Ebülfez, **Starting Date Azerbaijan (Azerbaycan'da Başlayan Tarih)**, Çev. Muhammet Kemaloğlu, Strasbourg, 2012.

Hizmetli, Sabri, **Kazak Ulusu ve Kazak Tarihi Üzerine: Dünü ve Bugünü**, İstem, Yıl 9, S.17, 2011.

Tabaldiev, Kubatbek, **Kırgızistan –Türkiye Manas Üniversitesi Arkeoloji Albümü**, Bişkek, 2014.

Komisyon, **Köne Devirden Kazırgı Künye Deyin Kazakistan Jane Kazaklar**, Almatı, 1994, (En Eski Devirlerden Günümüze Kazakistan ve Kazaklar), Ç.. A. Kara, İstanbul 2007.

Mert, Osman, Kemaliye’de Eski Türk İzleri: Dili Vadisi’ndeki Petroglif ve Damgalar, Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enst. Der., S.34, Erzurum, 2007.

Oy, Harun, Hakkari ve Çevresinin Eski Çağdaki Konumu, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Der., S. 13, Haziran 2015.

Türk Dil Kurumu, Yeni Yazım (İmla) Kılavuzu (Altıncı Basım):1970).

Yılmaz, Anıl, Saymalı Taş’ın Bronz Dönemi Petroglifleri, Sosyal Bilimler Enst. Der., S. 5, Bahar.

<http://www.bilinmeyenturktarihi.com>.

<http://www.biligbitig.com>.

<http://fr.dbpedia.org/>.

<http://garabagh.net>.

<http://www.hakkari.gov.tr>.

<https://www.haberler.com>.

<https://www.karar.com>.

<http://old.kesfetmekicinbak.com>.

<http://www.turkish-media.com>.

<http://umitilekesif.blogspot.com.tr>.

<http://whc.unesco.org>.